

The European Union's Cross-Border Cooperation Program

STUDIMI I FIZIBILITETIT

POLITIKAT E ZHVILLIMIT TË MIKRO-NDËRMARRJEVE NË PRONËSI TË GRAVE NË ZONËN NDËRKUFITARE

STUDIMI I FIZIBILITETIT

**POLITIKAT E ZHVILLIMIT TË
MIKRO-NDËRMARRJEVE NË
PRONËSI TË GRAVE NË ZONËN
NDËRKUFITARE**

Botues:

Qendra për Menaxhim me Ndryshimet

Për botuesin:

Neda Maleska Saçmaroska, Qendra për Menaxhim me Ndryshimet

Autorët:

Merita Kuli, Gordana Stefkovska - Veljanovska

Bashkëpunëtore profesionale:

Sahide Bajrami

Redaktor:

Gordana Stefkovska - Veljanovska

Dizajni dhe shtypja:

Brigada dizajn

Tirazhi:

200 kopje (botim i lirë / jo-komercial)

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

334.722.012.65:005-055.2(497.7:496.5)(047.31)

KULLI, Merita

Politikat e zhvillimit të mikro-ndërmarrjeve në pronësi të grave në zonën ndërkufitare : studimi i fizibilitetit / [autorët Merita Kuli, Gordana Stefkovska - Veljanovska]. - Shkup : Qendra për menaxhim me ndryshimet, 2019. - 52 стр. : илустр. ; 24 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-4818-64-9

1. Stefkovska - Veljanovska, Gordana [автор]

а) Микропретпријатија - Жени претприемачи - Прекугранична област на Македонија и Албанија - Истражувања COBISS.MK-ID 110603274

Sqarim: Ky publikim është përgatitur me ndihmën e Bashkimit Europian. Përmbajtja e këtij publikimi është përgjegjësi vetëm e Qendrës për Menaxhim me Ndryshimet dhe në asnjë mënyrë nuk i pasqyron qëndrimet e Bashkimit Europian.

„Zhvillimi i mikro-ndërmarrjeve për gratë në zonën ndërkufitare“, zbatuar në përputhje me Programin për bashkëpunim ndërkufitar midis Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe Republikës së Shqipërisë për vitin 2014 dhe 2015

PËRMBAJTJA

Parathënie	5
Përmbledhje ekzekutive	7
Metodologjia e grumbullimit të të dhënave	10
Konteksti i përgjithshëm	11
Gjendja aktuale e grave sipërmarrëse në botë dhe në vendin tonë	12
Përmbledhje e rajonit të Pollogut dhe disa tregues për zhvillimin e ekonomisë	15
Pasqyrë e shkurtër e dokumenteve ligjore më të rëndësishme për pjesëmarrjen më të madhe të grave në biznes	18
Institucionet përgjegjëse për krijimin e politikave për zhvillimin e sipërmarrjes së grave	19
Masat ekzistuese qeveritare për përkrahjen e grave sipërmarrëse	20
Qasja në instrumente të tjera financiare të disponueshme për zhvillimin e sipërmarrjes së grave	25
Paketat dhe shërbimet në dispozicion përmes dhomave dhe shoqatave të biznesit	26
Rezultatet nga hulumtimi	29
Përfundime dhe rekomandime kryesore	31
Shqyrtimi i masave dhe politikave për zhvillim të qëndrueshëm dhe afatgjatë të mikro-ndërmarrjeve në pronësi të grave	36
Mundësitë dhe perspektivat për tregtinë dhe bashkëpunimin ndërkufitar ndërmjet mikro-ndërmarrjeve në pronësi të grave	38
Shtojca 1- Bibliografia	40
Анекс 2 – Протокол за прибирање податоци	41
Shtojca 3- Dokumente relevante nga lëmia e barazisë gjinore dhe politikave për zhvillim të sipërmarrësisë së grave	43
Shtojca 4-Studim rasti	46

PARATHËNIE

Në rrugën e saj drejtë Bashkimit Evropian, Republika e Maqedonisë së Veriut ka përmirësuar dukshëm mjedisin e përgjithshëm të biznesit për fillimin dhe bërjen e biznesit. Më konkretisht, këtu i referohemi masave të ndryshme të hartuara dhe të krijuara nga shteti përmes institucioneve qeveritare, si dhe ndihmës përmes fondeve dhe instrumenteve financiare të caktuara në nivel kombëtar dhe lokal. Sidoqoftë, 10 deri në 12 vjetëve të fundit, nuk ka zhvillim të veçantë të ndërmarrjeve mikro dhe të vogla në drejtim të rritjes së numrit të tyre, qarkullimit dhe fitimeve që ata po bëjnë, dhe as numri i njerëzve të punësuar në këtë sektor nuk është rritur në mënyrë drastike. Ka ende shumë për t'u bërë për zhvillimin e bizneseve mikro dhe të vogla, veçanërisht në drejtim të mbështetjes së sipërmarrjes së femrave.

Si disa nga masat e mundshme dmth. zgjidhjet për krijimin e vendeve të reja të punës dhe krijimin e politikave për krijimin e vendeve të reja të punës, hartuesit e politikave promovojnë masa që i referohen sipërmarrjes dhe vetëpunësimit. Përsa i përket këtyre politikave, ekzistojnë disa dokumente dhe strategji kryesore që kanë të bëjnë me mbështetjen për kompanitë e reja inovative dhe zhvillimin e sipërmarrjes si një e tërë, si dhe mbështetjen për gratë sipërmarrëse. Përveç kësaj, shteti ende nuk e njeh nevojën për një mbështetje gjithëpërfshirëse për gratë sipërmarrëse me një buxhet të zhvilluar siç duhet, me përjashtim të disa masave sporadike që janë të ndara nga Ministria e Ekonomisë. Në kuadër të kësaj ndihme, burimet financiare të disponueshme për sipërmarrjen e grave janë simbolike, dhe vetë mbështetja nuk njihet midis grave, sipërmarrësve aktualë apo të ardhshme, veçanërisht midis atyre që jetojnë në zonat rurale.

Ky studim i fizibilitetit është përgatitur në kuadër të "Projektit për Zhvillimin e mikro-ndërmarrjeve të Grave në Zonën Ndërkufitare", i zbatuar në përputhje me Programin për bashkëpunim ndërkufitar ndërmjet Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe Republikës së Shqipërisë për vitin 2014 dhe 2015. Projekti është zbatuar nga Qendra për Menaxhim me Ndryshimet nga Shkupi si një partner kryesor në bashkëpunim me Qendrën për Studime Krahasuese dhe Ndërkombëtare nga Tirana, Fondacioni "Egalite" nga Kamjani dhe Instituti për të Drejtat e Njeriut në Shkup.

Qëllimi përfundimtar i projektit është rritja e konkurrencës së grave dhe forcimi i sipërmarrjes femërore në rajonet e Pollogut dhe Elbasanit, si dhe ofrimi i zgjidhjeve të qëndrueshme për zhvillimin e bizneseve mikro dhe të vogla në pronësi të grave në zonën ndërkufitare. Ky qëllim kryesor përbëhet nga katër qëllime specifike:

1. Rritja e aftësive personale të ndërmarrësisë dhe kompetencave të biznesit të grave të përfshira në bizneset formale dhe joformale;
2. Sigurimi i shërbimeve për mbështetje ligjore dhe administrative në biznes;
3. Përmirësimi i prodhimit, qasja në treg dhe shfrytëzimi i mundësive për zhvillimin e biznesit, dhe rritja e bashkëpunimit ndërkufitar dhe tregtisë;
4. Rishikimi i masave dhe politikave të qeverisë për të mbështetur sipërmarrjen e grave.

Qëllimi kryesor i këtij studimi të fizibilitetit është identifikimi dhe rishikimi i politikave aktuale qeveritare të dizajnuara për të mbështetur sipërmarrjen midis grave që ekzistojnë në nivel kombëtar dhe / ose rajonal dhe lokal në secilin vend dhe në të dy rajonet. Qëllimi është identifikimi i mangësive dhe pengesave administrative kur është fjala për përkrahjen e grave për të inkurajuar dhe përmirësuar sipërmarrjen e grave dhe zhvillimin e mikro-ndërmarrjeve në pronësi të grave.

Qëllimi përfundimtar është të shihet se si janë të realizueshme politikatat aktuale të qeverisë për zhvillimin afatgjatë të sipërmarrjes së grave në vend dhe në rajonin konkret kufitar të mbuluar nga projekti. Në bazë të situatës që është identifikuar, janë dhënë disa rekomandime dhe konkluzione dhe gjithashtu janë propozuar disa masa të reja dhe të përmirësuara për zhvillimin e qëndrueshëm të mikro-ndërmarrjeve në pronësi të grave.

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Analiza e politikave qeveritare dhe masave në Republikën e Maqedonisë së Veriut që synojnë promovimin e barazisë më të madhe gjinore dhe fuqizimin e sipërmarrjes së grave ka treguar se ka një kornizë të caktuar institucionale për mbështetjen e këtij grupi të synuar, por se masat ishin të ndarë më shumë simbolike, dhe mbështetja nuk është e njohur midis grave sipërmarrëse aktuale apo të ardhshme. Kjo është veçanërisht e dukshme tek gratë që jetojnë në zonat rurale dhe nuk kanë informacion të mjaftueshëm për masat në dispozicion. Kjo reflektohet edhe në disa të dhëna në dispozicion për ekzistencën e bizneseve të femrave, të cilat në nivel kombëtar arrijnë mesatarisht rreth 22.5% dhe lëvizin rreth 30% në rajonet urbane, ndërsa në rajonet rurale kjo përqindje është shumë më e ulët.¹ Në kuadër të inkurajimit dhe mbështetjes së ndërmarrësisë së grave, duhet të bëhet më shumë, si në kuadrin e masave të reja dhe të përforcuara poashtu dhe për zbatim më të mirë të terrenit dhe qasjen e masave për gratë sipërmarrëse, sidomos ata që janë supozuar të jenë në dispozicion në nivel lokal.

Në nivel kombëtar, ekziston një vullnet politik që konfirmohet nga rritja e investimeve për të mbështetur mikro-ndërmarrjet. Ka disa mbështetje nga donatorët, por nuk është konstante gjatë viteve. Në disa nga masat e qeverisë theksohet se pjesëmarrja e grave pritet të arrijë 50% në program, por për fat të keq nuk ka një procedurë specifike që do t'u mundësojë grave qasje më të madhe në këto fonde dhe mjete. Ky është rasti me masat e punësimit dhe vetëpunësimit, të cilat janë po aq të arritshme për të gjithë. Në nivel lokal, ekzistojnë strategji për zhvillimin ekonomik lokal, por deri më sot, nuk është bërë shumë për t'i mbështetur ato, përveç nëse ato mbështeten nga komuniteti i donatorëve. Njësitë e vetëqeverisjes lokale kanë një vullnet të caktuar politik për financimin e përgjegjshëm gjinor, por ajo që mungon është alokimi adekuat i buxhetit dhe aktivitete të veçanta në terren që do të konfirmojnë se këto strategji janë realisht të zbatuara në praktikë.

Bisedimet me gratë sipërmarrëse në rajonin e Pollogut treguan se ka mungesë të mbështetjes aktive të sipërmarrësisë së grave në nivel lokal. Aktivitetet e zyrave për zhvillim ekonomik lokal janë ekskluzivisht të varura nga fondet e donatorëve dhe nuk njihen si vende ku gratë sipërmarrëse mund të marrin informacion mbi mundësitë e financimit apo ngritjen e kapaciteteve. Nga Agjencioni për Punësim rrallë merren informacione mbi masat në dispozicion në mënyrë të drejtpërdrejtë, por bëhet përmes disa lidhjeve personale dhe marrëdhënieve, ose ndarjen e informacionit nga personi në person, ndoshta përmes mediave, etj.

Bankat dhe linjat e tyre të kreditit ofrojnë disa fonde për të zhvilluar biznesin, por nuk konsiderohen për të financuar aktivitetet për fillimin, dhe shumë rrallë në tre vitet e para të zhvillimit të kompanisë. Gjithashtu, fondet shitesë në pjesën më të madhe i sigurojnë nga anëtarët e familjes. Ka disa arsye pse huatë dhe kreditë nga bankat nuk janë pranuar më gjerësisht në mesin e grave: procesi i aplikimit që është mjaft i panjohur për gratë, garancionet që janë në dispozicion për shkak të mungesës së pronës në emër të tyre, pjesërisht edhe për normat e larta të interesit dhe faktorët socio-psikologjik apo frika e marrjes përsipër për të rrezikuar pronën familjare.

¹ Botimi "Burrat dhe Gratë në Republikën e Maqedonisë Veriore 2019", të dhënat për vitin 2017 tregojnë se: numri i grave në numrin e përgjithshëm të punëdhënësve është vetëm 22.5%, ndërsa meshkujt paraqiten si punëdhënës në 77.5%.

Gjatë bisedimeve, pothuajse të gjitha gratë sipërmarrëse treguan se ata filluan biznesin e tyre në periudhën 2007-2018 përmes masës 1.1. për të mbështetur vetëpunësimin nga Plani Operacional për Masat Aktive të Tregut të Punës. Plani Operacional publikohet përmes Agjencionit të Punësimin dhe zbatohet me mbështetjen e UNDP-së. Në të kaluarën, masa aktive e vetëpunësimin lejoi qasjen në € 3.000 për ata që filluan biznesin e tyre në mënyrë të pavarur dhe nëse biznesi punësonte dy ose tre persona, ndihma maksimale arrinte në 6.000 ose 9.000 euro respektivisht. Kjo mbështetje u rrit në 5.000 euro me qeverinë e re që hyri në fuqi në qershor 2017. Për fillimin e një biznesi në partneritet me një person tjetër, mundësia e ndihmës financiare është dyfishuar për më shumë. Masa është shumë e çmuar tek gratë, por është realisht e ofruar për të gjitha grupet e përdoruesve në të njëjtën mënyrë, kështu që nuk është një masë e dizajnuar për të mbështetur sipërmarrjen e femrave. Në këtë kontekst, gratë ende kanë nevojë të kapërcejnë të gjitha barrierat që kanë të bëjnë me kulturën, traditën, vetëbesimin dhe kështu me radhë.

Në nivel kombëtar, ekziston një tjetër masë që sigurohet nga Ministria e Ekonomisë, dhe ka për qëllim veçanërisht sipërmarrjen e grave. Është në dispozicion për kompanitë mbizotëruese të grave dhe lejon kompensimin për pjesën e investimit që është bërë në vitin e kaluar dhe i referohet rinovimit, pajisjeve, zgjidhjeve softuerike etj. Është në dispozicion në shumën maksimale prej 60% të investimit, por jo më shumë se 150.000 denarë (rreth 2.500 euro) për investim. Mbështetje e tillë është shumë e dobishme, por shuma e financimit është e vogël, ndërsa shuma totale e disponueshme për fonde të tilla është gjithashtu shumë e kufizuar. Një vështirësi tjetër lidhet me dokumentacionin e kërkuar për të qenë në gjendje të përdorin këto fonde dhe, sipas mendimit të grave, është një barrë e madhe administrative. Përveç kësaj, gratë duhet së pari të investojnë fondet e tyre që zakonisht nuk kanë, dhe vetëm atëherë ata mund të aplikojnë për rimbursimin e kostove nëse aprovet aplikimi, gjë që nuk është gjithmonë rasti dhe për këtë arsye një mbështetje e tillë nuk është shumë popullore. Gratë gjithashtu shpesh thonin se nëse mbështetja ishte dhënë paraprakisht, ata do të ishin shumë më të përgatitur dhe më të sigurt për të investuar në kompaninë e tyre.

Agjencia për Promovimin e Sipërmarrjes në Republikën e Maqedonisë së Veriut (APSRMV), po zbaton një program për të mbështetur gratë sipërmarrëse me një buxhet total prej 4 milion denarë prej të cilave mes 200.000-300.000 denarë janë të parapara për thirrjet publike për shërbimet e konsulcencës që mundësojnë lloje të ndryshme të trajnimit që rrit konkurrencën e biznesit. Paketa e trajnimit përfshijnë: planet e zhvillimit të biznesit, planet e marketingut, analiza SWOT, analiza e tregut, procedurat për zbatimin e standardeve të ndryshme (ISO, HALAL, etj). Që nga 2018, Agjencioni është i obliguar nga Ministria e Punës dhe Politikës Sociale (MPPS) që të përfshijë 30 deri në 35% të grave në programin e tyre për sistem-kupon. Edhe pse këto masa sigurojnë mundësi të barabarta për burrat dhe gratë, ata nuk janë të dizajnuara ekskluzivisht për të mbështetur gratë sipërmarrëse. Duke pasur parasysh faktin se meshkujt ende dominojnë në tregun e punës, UNDP dhe institucionet partnere nga qeveria duhet të marrin parasysh mekanizmat me të cilat do të arrihet më lehtë të gratë dhe do të mundësojë që ato të shfrytëzojnë potencialin e tyre.

Në nivel lokal, nuk ka mbështetje tjetër që mund të përmendim në mënyrë specifike dhe mbi të cilën gratë mund të mbështeteshin. Nuk ekziston një gjë e tillë si institucionet lokale dhe rajonale, as dhomat e tregtisë nuk kanë ofruar masa për të mbështetur gratë përmes degëve të tyre rajonale. Nganjëherë ata kanë arritur të marrin projekte të rastit të cilat mbështeteshin nga grante të vogla nga komuniteti i donatorëve. Sidoqoftë, kjo përkrahje nuk është as e përhershme as sistematike.

Ajo që me të vërtetë ka nevojë në këtë fushë është popullarizimi më i madh i masave në dispozicion, si dhe ndarja e masave të posaçme për sipërmarrjen e grave. Masa të posaçme

janë të nevojshme, sepse gratë përballen me shumë sfida të tjera, si kapërcimi i traditës, qasja e kufizuar në informacione dhe burime financiare, pamundësia për të ofruar garanci, frika nga rreziqet që një grua ka është në rrënjësor që nga familja, nga stereotipet lokale etj.

Për zhvillimin e sipërmarrjes së femrave kërkohet një qasje të veçantë ndaj sektorëve të ndryshëm në të cilat gratë janë tashmë aktive, por edhe për sektorë të veçantë, në të cilën ata nuk janë aq aktive, përderisa mund të jenë. Kjo do të thotë duke veçuar masa specifike për këta sektorë të tillë si p.sh. tregtia apo turizmi, artizanati dhe kështu me radhë. Kjo ndarje mund të tregohet më shumë se sa e dobishme. Përveç kësaj, zhvillimi i sipërmarrësisë së grave është e rëndësishme duke mundësuar qasje individuale dhe inkurajim, si dhe mbështetje konkrete për të kapërcyer të gjitha pengesat në vitet e para më kritike të biznesit, duke ofruar mbështetje dhe ndihmë në hyrjen në treg dhe shitjet, etj. Për përdorim të instrumenteve financiare në dispozicion do të duhet të gjejnë një mënyrë për gratë për të kapërcyer pengesën më të madhe në lidhje me të drejtat e pronësisë, dhe sigurimit të mjeteve alternative për të siguruar garanci për të qenë në gjendje të përdorin fondet që janë në dispozicion.

METODOLOGJIA E GRUMBULLIMIT TË TË DHËNAVE

Studimi dhe analiza u zhvilluan në periudhën Tetor-Dhjetor 2018, me një rishikim të dokumenteve relevante dhe grumbullimin e të dhënave nga burime të ndryshme. Përpunimi i të dhënave, konkluzionet paraprake dhe kontrollet e kryqëzuara me të dhëna të tjera relevante u finalizuan në janar 2019. Gjatë analizës janë përdorur të dhënat primare dhe sekondare të hulumtimit.

Studimi filloi me një rishikim të kornizës ligjore dhe dokumenteve kombëtare që kanë të bëjnë me sipërmarrjen e femrave dhe intervistat kyçe me përfaqësues nga ministrinë përkatëse dhe institucionet kombëtare. Pastaj u bënë intervista të veçanta, fokus grupe dhe vizita në terren të gratë sipërmarrëse dhe grupeve të tjera të interesit në Pollog. Hulumtimi dytësor përbëhej nga një analizë e politikave ekzistuese, legjisllacionin, procedurat dhe raportet, ndërsa hulumtimi kryesor është kryer në formën e diskutimeve / intervista me palët e interesuara dhe gratë sipërmarrëse, agjencitë rajonale të punësimit, inkubatorët e biznesit dhe gratë pronare të bizneseve në nivel lokal.

Procedura, gjithashtu, përfshinte edhe intervista me palët kyçe në nivel nacional dhe lokal². Dy grupe fokusi u organizuan me gratë sipërmarrëse, të cilët janë pronarë të bizneseve që ekzistojnë nga 3 deri në 8 vjet, si dhe bizneset e sapo regjistruara/start up. U përdorën metoda pjesëmarrëse. Për nevojat e intervistave u hartua një protokoll komunikimi për të siguruar informacion mbi çështjet e njëjta / të ngjashme, si përshtatshmëria e kuadrit ligjor ekzistues, shfrytëzimi i masave ekzistuese, pengesat dhe informatat kryesore, masat e humbura. Janë intervistuar gjithsej 40 gra biznesesh që janë pronarë të bizneseve nga zonat urbane dhe rurale të rajonit të Pollogut.

Ky dokument përmban një studim rasti që i referohet përvojës specifike të një përfaqësuese nga sektori i biznesit, një pronare e kopshtit të fëmijëve dhe sallë/kënd lojrash për fëmijë të moshës parashkollore - "Rea" nga Tetova. Ajo synon ata që lexojnë këtë studim të fitojnë përvojë të dorës së parë të ndikimit të masave të qeverisë dhe mbështetjen që gratë sipërmarrëse kanë nevojë për të filluar dhe zgjeruar biznesin e tyre.

² Intervistat kryesore u bënë me përfaqësues të Ministrisë së Ekonomisë, Ministrisë së Punës dhe Politikës Sociale, Agjencisë për Mbështetjen e Ndërmarrësisë, Zyrës së të Ardhurave Publike, Agjencisë së Punësimit në rajonin e Pollogut, Qendrës për Zhvillimin e Rajonit të Planifikimit të Pollogut etj.

KONTEKSTI I PËRGGJITHSHËM

Që nga pavarësia e saj në vitin 1991, Republika e Maqedonisë së Veriut ka bërë përparim në përmirësimin e mjedisit të saj të biznesit në drejtim të liberalizimit të ekonomisë së saj dhe vazhdimin të ndryshimeve në rregulloret dhe politikat. Nërmat e ulëta tatimore dhe zonat e lira ekonomike kanë ndihmuar në tërheqjen e investimeve të huaja, por korrupsioni dhe qeverisja e dobët vazhdojnë të jenë probleme të rëndësishme.

Sipas raportit më të fundit të Doing Business, në vitin 2019, vendi renditet lartë në vendin e dhjetë, duke shënuar 81.55³, sipas lehtësisë së bërjes së biznesit. Ky është rezultat i disa reformave që janë zbatuar që nga viti 2008, dhe që nga viti 2010, vendi është përmendur si një nga dhjetë reformat në këtë lëmi⁴. Vend i lartë 10 ose 11 ka qenë në vend për disa vite me rradhë. Reformat që kanë kontribuar në këtë kanë synuar nxitjen e zhvillimit të ndërmarrësisë dhe NVM-ve në fushat e mëposhtme: futja e sistemit me një sportel dhe përmirësimi i tyre, thjeshtëzimi dhe reduktimi i taksave, regjistrimi i shpejtë dhe i thjeshtë i bizneseve të reja, thjeshtimi i procedurave administrative (siç është dorëzimi i fletëparaqitjes së taksave), uljen e kostos së regjistrimit të një biznesi, etj. Përveç kësaj, procedurat dhe dokumentacioni për operacionet e biznesit vlerësohen duke ulur kostot e marrjes së lejeve të ndërtimit duke reduktuar shumë për shërbimet publike. Regjistrimi i pronës tani bëhet më i shpejtë dhe me kosto më të ulëta falë digjitalizimit të kadastrës dhe eliminimit të detyrimit për të konfirmuar ngarkesën etj.

Për momentin, prioritet i politikave ekonomike të qeverisë është rritja e konkurrencës së ekonomisë maqedonase. Ministria e Ekonomisë, për herë të parë përgatiti Strategjinë për Zhvillimin e Sipërmarrjes së Grave. Agjencioni për Mbështetjen e Sipërmarrësisë, i themeluar në dhjetor të vitit 2003, zbaton një program të zgjeruar të masave dhe aktiviteteve për forcimin e konkurrencës së bizneseve të vogla. Personat juridikë dhe individët vijues konsiderohen si biznese të vogla:

- kompanitë me më pak se 50 të punësuar;
- të paktën 51% në pronësi private, të vetëpunësuar;
- kompanitë që realizojnë një xhiro vjetore jo më të madhe se 1.5 milion euro, në ekuivalent të denarit ose bilanci vjetor nuk tejkalon 1.1 milion euro në kundërvlerë në denarë;
- personat që kryejnë veprimtari artizanale dhe interpretues të tjerë të pavarur.

³ The World Bank, Doing business report 2019:

<http://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2019>

⁴ <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB10-FullReport.pdf>

Një dokument tjetër kombëtar që është thelbësor është Strategjia Kombëtare e Punësimit 2016-2020, e cila përcakton një politikë gjithëpërfshirëse të punësimit.⁵ Strategjia parashikon shpërndarjen e buxhetit në rritje për masat aktive të punësimit dhe synimin e atyre grupeve që kanë vështirësi në qasjen në tregun e punës, duke përfshirë gratë.

Nga aspekti i arsimit dhe kualifikimeve shtesë Strategjia për mësim sipërmarrës 2014-2020⁶ përqendrohet në promovimin e aftësive dhe aspiratave ekonomike, konkurrencën dhe inovacionin në sektorin sipërmarrës, në mënyrë që të krijojë vende pune cilësore dhe prosperitet të qëndrueshëm për të gjithë.

Gjendja aktuale e grave sipërmarrëse në botë dhe në vendin tonë

Sipërmarrëset femra janë gjithnjë e më shumë të njohura ndërkombëtarisht si forca lëvizëse e ekonomive. Bizneset e zotëruara nga gratë kanë ekzistuar për dekada, por ato nuk janë kredituar gjithmonë për arritjen e sukseseve. Shumë shpesh gratë sipërmarrëse ishin “të padukshme”, sepse ata punonin krahas me bashkëshortët e tyre dhe u kujdesën për familjen, duke u përpjekur të barazonin përgjegjësitë e punës me përgjegjësitë familjare. Faktorë të ndryshëm kanë kontribuar në dukshmërinë dhe rritjen e numrit të grave që kanë filluar, dhe më pas kanë zhvilluar bizneset e tyre: politikat e ndjeshme gjinore, mundësitë e financimit të grave në biznes, fuqizimi i tyre nëpërmjet rrjetëzimit dhe promovimit të ngjarjeve të suksesit etj.

Në një shkallë globale, sipërmarrja e grave shihet si forca lëvizëse e inovacionit, krijimit të vendeve të punës dhe rritjes ekonomike. Ka shumë praktika të mira që mund të ndahen dhe zbatohen, veçanërisht tani që informacioni është kaq lehtë i qasshëm. Dihet se gratë sipërmarrëse janë krijues të mundësive të reja të punës, si për vete ashtu edhe për të tjerët. Ata kontribuojnë në zvogëlimin e varfërisë, duke mobilizuar iniciativa sipërmarrëse dhe duke kontribuar në arritjen e përsheptuar të qëllimeve më të gjera socio-ekonomike në shoqëri.

Sipas të dhënave statistikore për burrat dhe gratë në Europë,⁷ në vitin 2018, mesatarisht në Europë, shkalla e punësimit është më e lartë tek meshkujt në krahasim me gratë (73% në meshkuj, krahasuar me 62% në femra). Gjithashtu, meshkujt në pozita të larta drejtuese në vendet evropiane kanë mesatarisht më shumë se femrat. Përkatesisht, përqindja e grave në pozita të larta drejtuese në vitin 2018 është rreth 34% dhe është ende shumë e ulët. Sipas një hulumtimi në dispozicion nga shtatori 2014⁸, i cila është hulumtimi i vetëm në dispozicion për burrat dhe gratë në biznesin e këtij lloji, 52% e popullsisë së përgjithshme në Evropë janë gra, nga të cilat 43.4% janë të vetëpunësuar. Ndër gratë, ka vetëm rreth 30% sipërmarrëse fillestare, ndërsa vetëm 29% e sipërmarrësve aktivë në Evropë janë gra (të dhënat i referohen njëzet e tetë vendeve anëtare të BE së bashku me Shqipërinë, Maqedoninë e Veriut, Islandën, Izraelin, Turqinë, Lihtenshtajnin, Malin e Zi, Norvegjinë dhe Serbinë). Për vendin tonë kjo përqindje është ende më e ulët dhe është rreth 21%.

5 <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/strategii/Nacionalna%20Strategjia%20za%20Vrabotuvane%20na%20Republika%20Makedonija%20za%20Vlada%2016102015.pdf>

6 <http://www.mon.gov.mk/images/Artic-zDOC/Strategjia%20za%20pretpriemacko%20ucenje%20vo%20RM%202014-2020%20MK%20%202.12.2014.pdf>

7 Publikimi - “Jeta e grave dhe burrave në Evropë”, Portret statistikor, 2018
<https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/womenmen/>

8 <https://wegate.eu/> и <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/7481/attachments/1/translations>

Sipas të dhënave nga anketa e Forcës së punës të publikuara nga Enti Shtetëror i Statistikës⁹, dhe sipas vlerësimit më të fundit të popullsisë (nga 30.06.2017), në Republikën e Maqedonisë së Veriut janë 2,074,502 banorë. Pjesëmarrja në përqindje e grave dhe burrave në popullatën e përgjithshme është pothuajse e barabartë; 49.9% e popullsisë janë gra, dhe 50.1% janë burra. 55.7% e femrave në vitin 2018 nuk ishin ekonomikisht aktivë, krahasuar me 30.87% në meshkuj. Shkalla e papunësisë për femrat në vitin 2018 është 21.8% dhe për burrat është 22.7%. Shkalla e aktivitetit femëror është më e ulët dhe llogaritet për 44.3%, dhe është dukshëm më e lartë në meshkuj dhe është 69.3%. Kur konsiderohet popullsia joaktive në lidhje me grupmoshat e ndryshme në burra dhe gra, kjo tregon që gratë janë një kategori bindëse joaktive e qytetarëve në të gjitha grupmoshat.

Tabela 1:

Pasqyrë e pasivitetit të popullsisë për vitin 2018 sipas grupmoshave

Mosha	Popullatë joaktive-gratë	Popullatë joaktive-gratë(në%)	Popullatë jo aktive-burrat	Popullatë jo aktive-burrat (në %)
15 - 24	98.974	76,6	80.050	58,3
25 - 34	50.707	32,2	14.463	8,7
35 - 44	47.075	31,0	9.208	5,8
45 - 54	59.203	41,3	12.124	8,4
55 - 64	89.311	67,4	43.065	33,000
65+	122.430	97,9	99.114	95,4
Gjithsejt	467.698	55,7 %	258.025	30,7 %

Të dhënat mbi normat e punësimit tregojnë se dominon popullsia femër në moshën 35-39 vjeç, ndërsa burrat në zonat urbane dhe rurale janë aktiv edhe në fund të viteve 40-ta dhe më së voni në të pesëdhjetat. Hendeku gjinor është jashtëzakonisht i theksuar nëse shikojmë të dhënat që kanë të bëjnë me situatën e punësimit të një tipi të veçantë të punëdhënësit. Dhe sipas të njëjtit burim që i referohet botimit “Burrat dhe gratë në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2019”, të dhënat e mbledhura nga viti 2018 tregojnë se:

- Pjesa e grave në numrin e përgjithshëm të punëdhënësve është vetëm 22.5%, ndërsa meshkujt paraqiten si punëdhënës në 77.5%.
- Pjesa e grave në vetëpunësim është 18.4%, ndërsa e njëjta përqindje për burrat është 81.6%.

⁹ Burrat dhe Gratë në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2019, Enti Shtetëror i Statistikës - <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/Gender2019.pdf>

Sipas raportit të Bankës Botërore nga marsi 2019¹⁰, shkalla e punësimit të grave nga pakicat etnike është më shumë e prekur nga shkalla e lartë e pasivitetit, si dhe nga shkalla e lartë e papunësisë. Pakicat etnike janë më të varfra se maqedonasit etnikë. Megjithëse statistikak zyrtare të mirëqënies sipas grupeve etnike nuk janë në dispozicion, ende ekzistojnë prova të disa dallimeve mes tyre. Sipas disa gjetjeve nga hulumtimi mbi cilësinë e jetës së vitit 2017, përkatësia etnike e ekonomive familjare dhe kushtet e jetesës mund të lidhen.

Të gjitha këto të dhëna konfirmojnë se meshkujt dominojnë shumicën e kategorive të listuara. Mangësitë janë të pranishme përkundër ekzistencës së politikave që promovojnë dhe garantojnë barazinë gjinore. Gratë ende konsiderohen të rrezikuara, veçanërisht ato që jetojnë në zonat rurale. Një nga problemet kryesore për gratë është mungesa e burimeve financiare për të filluar një biznes. Mundësitë e financimit janë në formën e kredive nga bankat dhe tradita tregon se gratë më së shumti mbështeten në kursimet familjare dhe paratë e kreditimit nga familja në zhvillimin e biznesit. Niveli i ulët i arsimit, mungesa e pronës në emër të tij apo asaj që është në pronësi, është e vogël dhe e pamjaftueshme për të siguruar garancitë e nevojshme për fillimin e një biznesi, ngritjen e një huaje apo kredie etj. Përveç kësaj, frika nga rreziku shtohet, ose në shumë raste, mungesa e informacionit mbi mundësitë në rajon, tregjet e disponueshme, ofertat dhe kërkesa, e kështu me radhë. – janë faktorë që kontribuojnë në përqindjen e ulët të përfaqësimit të grave në mikro-biznes, veçanërisht për numrin e vogël të mikro-pronarëve në rajonin e Pollogut.

---

10 <http://pubdocs.worldbank.org/en/705311555590000225/North-Macedonia-CPF-2019.pdf>

Përmbledhje e rajonit të Pollogut dhe disa tregues për zhvillimin e ekonomisë

Rajoni i Pollogut përbëhet nga 184 vendbanime me një popullsi totale prej 281.982 banorë (të dhënat nga regjistrimi i fundit i vitit 2002). Përveç kësaj, duhet të theksohet se kjo shifër ndryshon për shkak të migrimit intensiv të popullsisë, veçanërisht të të rinjve. Shteti ende nuk ka kryer një regjistrim të ri, por ka bërë disa vlerësime të situatës me popullsinë sipas tendencave të caktuara për rritjen dhe lëvizjet ekzistuese të migracionit në vend.

Tabela 2: Dendësia e popullsisë sipas rajoneve në Maqedoninë e Veriut¹¹

VITI: 2010			VITI: 2012		
Rajoni	Popullsia	Dendësia (popullsia/km ²)	Rajoni	Popullsia	Dendësia (popullsia/km ²)
Vardarit	153.858	38,1	Vardarit	153.659	38,0
Lindor	179.77	50,8	Lindor	178.814	50,6
Jugperendimor	221.855	66,4	Jugperendimor	220.84	66,1
Juglindor	172.858	63,1	Juglindor	173.187	63,2
Pellagonisë	234.137	49,6	Pellagonisë	232.959	49,4
Pollogut	314.804	130,3	Pollogut	317.003	131,2
Verilindor	175.045	75,8	Verilindor	175.442	75,9
Shkupit	602.677	322,4	Shkupit	609.14	336,0
Popullsia	2.055.004		Popullsia	2.061.044	

Siç mund të vërehet, rajoni i Pollogut konsiderohet gjithashtu një zonë shumë e dendur e populluar, me dendësi të popullsisë prej rreth 130 banorë për km². Është rreth dy herë më e populluar në krahasim me rajonin e Shkupit, por pothuajse dy herë më i populluar se të gjithë të tjerët.

Nga popullata e përgjithshme, 32.60% jetojnë në zonat urbane, ndërsa shumica e popullsisë jeton në komunitete të vogla rurale. Rajoni i Pollogut përbëhet nga këto komuna: Tetovë, Tearcë, Jegunovcë, Zhelinë, Brvenicë, Bogovinë, Gostivar, Vrapçisht dhe Mavrovë dhe Rostushë¹². Rajoni i Pollogut është i njohur për ekonominë e gjallë¹³ që ka gjithsej 17,781 ndërmarrje të vogla dhe të mesme, por duhet të theksohet se pjesëmarrja e grave në sektorin e biznesit është shumë e ulët, si në aspektin e pronësisë së mikro ndërmarrjeve dhe në kuptimin e personave të punësuar.

Aktivitetet kryesore ekonomike të grave që jetojnë në rajonin e Pollogut, si dhe zonat e tjera rurale në vend, marrin pjesë kryesisht në ekonominë gri. Këto biznese janë të bazuara në

¹¹ https://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B8_%D0%BD%D0%BO_%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0

¹² Programi për zhvillimin e rajonit të Pollogut 2015-2019, <https://rdcpolog.mk/wp-content/uploads/2019/03/Poloshki-region-Programa-MK.pdf>

¹³ Statistikat rajonale: Rajonet në Republikën e Maqedonisë Veriore, 2018 Enti Shtetëror i Statistikës, <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/RegionalenGodisnik2018.pdf>

shtëpitë e tyre dhe pjesa më e madhe janë fokusuar në disa sektorë: bujqësi (grumbullimin e bimëve dhe prodhimi i perimeve apo produkteve të qumështit), prodhimit ose të tregtisë së produkteve ushqimore, ëmbëlsirat dhe makarona, tekstil, veshje apo çfarëdo prodhimit të veshjeve qepja dhe dekorimi i veshjeve tradicionale, zejtarisë të punuar me dorë ose aktivizimi në disa nga aktivitetet e shërbimit në fushën e arsimit, kujdesit për fëmijët, mbështetjen e shkollës, aktivitetet sportive dhe rekreative etj. Një nga sfidat më të mëdha për gratë rurale është pronësia dhe prona apo ajo që do të fitohet brenda familjes. Në disa raste gratë duhet të japin gjithçka që kanë fituar tek burrat e tyre dhe të kenë përfshirje minimale në vendosjen se si këto para do të shpenzohen ose investohen. Edhe pse ka raste të caktuara kur të dy bashkëshortët janë të angazhuar në zhvillimin e ideve të biznesit dhe madje ndajnë përgjegjësitë që lidhen me menaxhimin e përditshëm të biznesit, megjithatë, në praktikë, burrat janë pronarët e biznesit. Prandaj, gratë në zonat rurale nuk kanë qasje të barabartë në financa, gjë që redukton mundësitë e tyre për pavarësi ekonomike. Në vitet e fundit, burrat shpesh i mbështesin gratë e tyre për të krijuar një biznes të veçantë dhe si një mundësi për të fituar një mbështetje, ndërsa në thelb ato menaxhojnë me bizneset e grave të tyre.

Sipas Strategjisë Kombëtare për Bujqësi dhe Zhvillim Rural vitin 2014-2015, përgatitur nga Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Ekonomisë së Ujërave (MBPEU), numri i përgjithshëm i femrave të punësuara në Maqedoni, 20.3% janë në bujqësi dhe sektorë të lidhur me të, ndërsa 64 % janë punëtorë familjarë të papunë¹⁴. MBPEU-ja pranon që gratë në zonat rurale përballesh me një sfidë dhe nuk kanë mbështetje për përmirësimin e kushteve të përgjithshme të jetesës dhe nuk gëzojnë status të barabartë në shoqëri. Ata vazhdojnë të jenë të ngarkuar me normat tradicionale, me pjesëmarrjen minimale në vendimmarrje dhe mungesa e pronësisë së tokës, e cila e bën që gratë në zonat rurale të jenë në mesin e grupeve më të cenueshme. Statistikat e konfirmojnë këtë situatë. Si rezultat i këtyre faktorëve, puna e papaguar është shumë e pranishme dhe gratë në zonat rurale nuk kanë qasje në mundësitë e financimit të disponueshme përmes skemave të granteve të dizajnuara për gratë sipërmarrëse.

Për të zbutur këtë situatë, MBPEU do të harmonizojë politikat e saj të zhvillimit rural me ato të BE-së dhe do të veprojë në problemet e identifikuar në nivel kombëtar: migrimi i popullatës femërore në qytete; mungesa e fuqizimit ekonomik të grave në bujqësi; përfshirja e grave në proceset vendimmarrëse në nivel lokal dhe kombëtar; monitorimin e zbatimit të masave për mundësi të barabarta për burrat dhe gratë.

Një nga masat e zbatuara për të zbutur problemin e punës së papaguar të grave në bujqësi është masa e mbështetjes së vazhdueshme për gratë që u përkasin familjeve rurale. E njëjta ju mundësohet grave kandidatë nga zonat rurale nën moshën 40 vjeç të cilët janë të martuara dhe kanë të paktën një fëmijë, amvisë të papuna të cilat janë duke u kujdesur në mënyrë aktive për ekonominë rurale dhe jetojnë në një vend me jo më shumë se 200 banorë. Ndarjet vjetore nuk duhet të kalojnë 70% të pagës minimale në nivel shtetëror dhe do të paguhet nga lindja e fëmijës së parë deri në moshën pesëdhjetë si kompensim për punën e tyre në familje dhe në fusha. Kjo masë më vonë u kundërshtua si diskriminuese ndaj grave të tjera nga zonat rurale të cilët vijnë nga vende më shumë se 200 banorë dhe si i tillë nuk ishte vënë në veprim, por vlenë të revidohet si ky lloj i mbështetjes që do të jetë në gjendje për të ndaluar migrimin nga fshatrat në qytete, e cila ishte arsyeja kryesore për futjen e tij në program.

Qasja në financa për gratë pronare të fermave, mundësohet përmes projekteve në kuadër

¹⁴ Strategjia Kombëtare për Bujqësi dhe Zhvillim Rural për periudhën 2014-2020
<http://www.mzsv.gov.mk/CMS/Upload/docs/NSZRR2014-2020.pdf>, ctp. 178

të programit të Programit Kombëtar dhe IPARD të cilat ofrojnë për bashkë-financimin e investimeve deri në 60% në raste të veçanta deri në një maksimum prej 75% rimbursim për shpenzimet e bëra. Ekziston një kriter për të aplikuar për IPARD sipas të cilit, në qoftë se projekti që do të bashkë-financohet përmes programit është dorëzuar / menaxhohet nga një grua, atëherë matrica e vlerësimit i jep 15 pikë një projekti të tillë. Megjithatë, numri i aplikanteve femra në programin e Programit Kombëtar dhe IPARD ende nuk është mjaft i madh dhe kjo është një sfidë që do të duhet të përqëndrohen institucionet. Në përputhje me angazhimin e saj ndaj BE-së, MBPEU do të monitorojë dhe vlerësojë pjesëmarrjen e grave në programin IPARD dhe do të sigurojë promovimin e tregimeve të suksesit. Kjo lidhet drejtpërsëdrejti me çështjet e pronësisë dhe një mundësi unike për gratë që vendosin të fillojnë biznesin e tyre në fushën e bujqësisë dhe zhvillimit rural. Këto biznese në fushën e bujqësisë dhe zhvillimit rural, duke pasur parasysh që ndahen në një masë të veçantë të mbështetjes nëpërmjet MBPEU, mund të aplikojnë për financim përmes masës për vetëpunësim që është zbatuar përmes Agjencisë për punësim dhe UNDP-së.

Për të promovuar pjesëmarrjen më të madhe të grave rurale në procesin e vendimmarrjes, grupet lokale të veprimit kanë detyrim që të kenë 30% përfaqësuese femra. Kjo do të ishte e dobishme, sepse pritet që këto gra të veprojnë si lobiste dhe do të bëjnë çdo përpjekje për të ofruar më shumë mundësi për përfshirje më të madhe të grave rurale në komunitete.

Informacionet e marra nga intervistat me pronaret e mikro-ndërmarrjeve dhe përfaqësues të Agjencionit për Punësim (Tetovë) kanë konfirmuar se shumica e grave në Pollog udhëheqin biznese të orientuar drejt shërbimit, aktivitete artizanale, salone ondulimi, kozmetike, thurje, etj. Kohët e fundit paraqiten lloje të reja të bizneseve të tilla si organizimi i ngjarjeve, kënde lojrash për fëmijë, shkolla joformale ose kozmetikë e prodhuar në shtëpi. Shumica e tyre e kanë regjistruar biznesin e tyre përmes masës 1.1. - vetëpunësim, dhe disa prej tyre mbështeten nga kursimet nga vetë pjesëmarrësit ose fondet e siguruara nëpërmjet familjeve të tyre. Ata nuk duan të marrin ndonjë rrezik në kuptimin e kërkesës për kredi nga banka dhe janë shumë të kufizuara kur është fjala për mundësitë për të investuar në ndërtimin e kapaciteteve të tyre, ose në kapacitetet e punonjësve të tyre.

Hulumtimi zbuloi se sektorët në të cilët veprojnë bizneset fillestare janë të ngjashme me llojet e tjera të bizneseve të zotëruara nga gratë në rajonin e Pollogut. Aktivitetet e shërbimit, shumica e të cilave nuk janë regjistruar në fazat e tyre fillestare, të menaxhuara nga vetëm një person dhe shumica e të cilave janë të bazuara në shtëpi, kanë nevojë për të ndërtuar kapacitete për të menaxhuar biznesin. Kur u pyetën se çfarë i nxitë ata të fillonin biznesin e tyre, të gjithë të anketuarit treguan se dëshironin të siguronin pavarësinë ekonomike, një situatë shumë ndryshe nga ajo që përgjithësisht perceptohet. Sidomos kur përgjigjet e tilla vijnë nga të rinjtë dhe gratë nga zonat rurale me njohuri tradicionale, ku është vërtet e vështirë për gratë të mbrojnë në mënyrë të vendosur dëshirat dhe interesat e tyre dhe të luftojnë për pavarësinë e tyre ekonomike.

Pasqyrë e shkurtër e dokumenteve ligjore më të rëndësishme për pjesëmarrjen më të madhe të grave në biznes

Sipërmarrësia në Republikën e Maqedonisë së Veriut është e garantuar me Kushtetutë. Neni 55, paragrafi (1) i Kushtetutës thotë: “Liria e tregut dhe sipërmarrja është e garantuar”. Për më tepër, mundësitë e barabarta midis burrave dhe grave në vend janë të rregulluara përmes një skeme ligjore gjithëpërfshirëse të zhvilluar gjatë dekadës së kaluar. Duhet të theksohet se gratë kanë ndikim të kufizuar në proceset vendimmarrëse, veçanërisht kur bëhet fjalë për politikën mikroekonomike dhe makroekonomike në nivel qendror dhe lokal.

Mundësitë e barabarta për burrat dhe gratë janë të garantuara me Kushtetutë, si dhe të rregulluara më tej me Ligjin për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, i cili ndalon të gjitha format e diskriminimit. Ky ligj hyri në fuqi më 15 shtator 2010, me botimin në Fletoren Zyrtare nr.127 / 2010¹⁵. I njëjti ligj rregullon mbrojtjen e grave dhe mbrojtjen kundër diskriminimit në të gjitha sferat e jetës. Komisioni për Mbrojtjen nga Diskriminimi nuk ka marrë ankesa në lidhje me parandalimin dhe mbrojtjen e diskriminimit ndaj grave sipërmarrëse.

Ligji për Mundësi të Barabarta për burrat dhe gratë u miratua për herë të parë në vitin 2006 dhe rregullon çështjet e trajtimit të barabartë për burrat dhe gratë. Në vitin 2008 është harmonizuar me direktivat e BE-së dhe në vitin 2012 është miratuar Ligji i ri për mundësi të barabarta për burrat dhe gratë¹⁶. Ligji rregullon krijimin e mundësive të barabarta për burrat dhe gratë në fushën e kujdesit shëndetësor dhe sigurimit shëndetësor, mbrojtjes sociale, aksesit ndaj mallrave dhe shërbimeve, ekonomisë, marrëdhënieve të punës dhe punësimin, arsimin dhe zhvillimit profesional, marrëdhënieve ekonomike dhe pronësore, përdorimit të mallrave publike dhe shërbimeve (të drejtat e konsumatorit), kulturën dhe sportin, teknologjitë e informacionit dhe komunikimit, mbrojtjen dhe sigurinë, drejtësinë dhe administratën, strehimin, informimin publik dhe mediat, administratën publike dhe në fusha të tjera të jetës shoqërore. Ky ligj gjithashtu prezanton dhe zbaton parimin e mundësive të barabarta për burrat dhe gratë në fushat politike, ekonomike, sociale, arsimore, kulturore, shëndetësore, civile dhe të tjera të jetës shoqërore.

Ligji për marrëdhënie pune përmban kriteret dhe kushtet për përzgjedhjen e kandidatëve për ushtrimin e veprimtarisë së caktuar në çdo aktivitet sipas Klasifikimit Kombëtar të Aktiviteteve dhe në të gjitha nivelet e hierarkisë profesionale; promovimi i një pune; mundësitë e barabarta dhe trajtimi i barabartë në punësim, promovim, trajnim, arsim, kualifikime shtesë, paga, kompensim, mungesë pune, kushtet e punës, orët e punës dhe ndërprerjen e kontratës së punës. Ky ligj gjithashtu specifikon të drejtat e grave shtatëzëna dhe grave që përdorin një formë të caktuar të mbrojtjes së lindjes, si dhe dispozitat që lidhen me të drejtat e veçanta të prindërve, kujdestarëve dhe familjeve kujdestare. Barazia gjinore është vërejtur edhe në konkurset e vendeve të punës ku punëdhënësi nuk duhet të hap vende punë vetëm për burra ose vetëm për gra vetëm nëse gjinia nuk është kusht që kërkohet për të kryer një punë të caktuar.

¹⁵ „Gazeta Zyrtare “ nr. 50 nga 15.09.2010

¹⁶ „Gazeta Zyrtare “ nr. 6/2012 nga 13.1.2012

Dokumentet e tjera përkatëse të rëndësishme për temën:

- Strategjia e Barazisë Gjinore për periudhën 2013-2020
- Plani Kombëtar për Barazi Gjinore 2013-2016, i azhuruar edhe për periudhën 2018-2020
- Strategjia për buxhetimin e përgjegjshëm gjinor 2012 - 2015
- Strategjia Kombëtare për Punësim 2016 - 2020
- Plani i Veprimit për Punësim 2018 - 2020
- Strategjia Kombëtare për Uljen e Varfërisë dhe Përfshirjen Sociale (e reviduar për 2010-2020 vit)
- Strategjia Kombëtare për Ndërmarrjet e Vogla dhe të Mesme 2018-2023
- Strategjia për zhvillimin e sipërmarrjes së grave 2019 - 2023

Të gjitha dokumentet janë rishikuar dhe përshkruhen shkurtimisht në Shtojcën 3 të këtij botimi, si dhe lidhjen e tyre dhe prioritizimin e zhvillimit të sipërmarrjes së femrave.

Institucionet përgjegjëse për krijimin e politikave për zhvillimin e sipërmarrjes së grave

Mbajtësi kryesor i të menduarit dhe monitorimit të zbatimit të praktikave sipërmarrëse është Sektori i Ndërmarrjes dhe Konkurrencës në Ministrinë e Ekonomisë. Institucionet e fokusuara në sipërmarrjen janë Agjencia për Mbështetjen e Ndërmarrjes së Republikës së Maqedonisë së Veriut, Këshilli Kombëtar i Konkurrencës dhe Sipërmarrjes, Forumi i Ndërmarrjeve të Vogla dhe të Mesme dhe ministritë e tjera kompetente dhe institucionet shtetërore.

Gjithashtu e ministri e rëndësishme si linjë është Ministria e Punës dhe Politikës Sociale (MPPS), që rregullon programet dhe masat për barazi gjinore, buxhetimin e përgjegjshëm gjinor, si dhe masat për punësim dhe vetëpunësim, të cilët gjithashtu kanë një kontribut të madh në fillimin e një biznesi dhe mbështetjen e fazës së themelimit. Për më tepër, Agjencia e Punësimit (AP) me qendrat e saj rajonale, e cila në partneritet me UNDP-në ka një rol shumë të rëndësishëm në promovimin dhe shfrytëzimit maksimal të masave ekzistuese. Në nivel rajonal dhe lokal, njësitë e vetëqeverisjes lokale, si dhe qendrat për zhvillimin e rajoneve planifikuese luajnë një rol të rëndësishëm.

Kur diskutojmë për kontekstin lokal në rajonin e Pollogut, duhet të theksohet se nuk ka politika apo masa të caktuara për gratë sipërmarrëse ose që janë në favor të rritjes së bashkëpunimit midis grave në këtë rajon. Zyra për Zhvillim Ekonomik Lokal në Komunën e Tetovës ka përgatitur një Strategji të re për periudhën 2017-2021. Një nga synimet strategjike është të mundësohet zhvillimi ekonomik dhe mjedisi i biznesit. Komuna planifikon të ndajë deri në 3 milionë denarë për të mbështetur sipërmarrjen femërore¹⁷. Disa nga donatorët potencialë janë institucionet qeveritare, në veçanti Fondi për Inovacionin dhe Zhvillimin Teknologjik dhe komuniteti i donatorëve. Programet si që janë Horizonti 2020 dhe fondet e BE-së konsiderohen si donatorë të mundshëm për të marrë mbështetje për projekte inovative dhe investime në kapitalin njerëzor.

Zyra për Zhvillim Rajonal në Pollog punon në bazë të programit për zhvillimin e rajonit të Pollogut 2015 - 2019 vit. Qëllimi i tij strategjik afatmesëm është të mbështesë dhe të

¹⁷ Zyra për Zhvillim Ekonomik Lokal në Komunën e Tetovës, Strategjia për periudhën 2017-2021

zhvillojë ndërmarrjet mikro, të vogla dhe të mesme, konkurrencën dhe inovacionin¹⁸. Gratë sipërmarrëse nuk janë përmendur në mënyrë specifike si një target grup, përveç në një pikë që njih nevojën për ngritjen e kapaciteteve dhe mbështetje për pjesëmarrje më të madhe në masat aktive për vetëpunësim të ofruara nga ana e Byrosë për zhvillim rajonal të Pollogut. Aktivitetet e parashikuara për zbatimin e objektivit mund të konsiderohet masa e mundshme në rast se agjencia mëson rreth potencialit të grave sipërmarrëse në këtë rajon edhe pse gratë sipërmarrëse i ndajnë mendimet dhe nevojat e tyre.

Disa nga aktivitetet janë tërheqja e investimeve të huaja (Ky aktivitet ka për qëllim kryesisht thellimin e marrëdhënieve me diasporën dhe motivimi i tyre për të investuar në ndërmarrjet mikro dhe të vogla dhe në ndërmarrjet e mesme), duke rritur konkurrencën, qasje inovative përmes ndërtimit të kapaciteteve (të cilat në pjesë më të madhe mbështeten në trajnimet e vazhdueshme të ofruara nga Agjencioni për përkrahjen e sipërmarrjes), duke investuar në zhvillimin e burimeve njerëzore në përputhje me nevojat e tregut. Byroja nuk zotëron fonde dhe zbatimin i këtyre aktiviteteve varet nga mbështetja e donatorëve.

Masat ekzistuese qeveritare për përkrahjen e grave sipërmarrëse

Ministria e Ekonomisë dhe Agjencioni për Mbështetjen e Sipërmarrjes së Republikës së Maqedonisë së Veriut zbatojnë masat dhe aktivitetet e financuara nga shteti, të cilat kanë për qëllim mbështetjen e sipërmarrjes së grave.

Mbështetja e sipërmarrjes së grave përmes Ministrisë së Ekonomisë

Kjo mbështetje ofrohet në kuadër të Programit të Konkurrencës, Inovacionit dhe sipërmarrësisë, si dhe përmes bashkëfinancimit të projekteve të organizatave joqeveritare që punojnë në fuqizimin ekonomik të grave. Në procesin e aplikimit, përveç formularit të aplikimit, gratë sipërmarrëse kanë për detyrë të shpjegojnë shpenzimet për të cilat kërkojnë rimbursim. Në periudhën nga viti 2014 deri më sot, numri i aplikacioneve mbeti pothuajse i njëjtë (38-39), përveç në vitin 2018, kur u pranuan 46 aplikacione. Numri i aplikacioneve të miratuara gjithashtu nuk ndryshon në mënyrë dramatike, megjithëse ka një rritje në bazën totale të financimit.

Dy nga arsyet u theksuan nga Sektori i Konkurrencës dhe Tregtisë: mungesa e kapacitetit të grave sipërmarrëse për të përgatitur zbatimin dhe mosbesimin te grupi i synuar që fondet do të ndahen në mënyrë të duhur (dhe në përgjithësi mosbesimi në institucionet). Aplikimet janë të disponueshme në një version elektronik të faqes zyrtare dhe ata që plotësojnë kërkesat janë të ftuara për të nënshkruar kontratën me të cilën Ministria mbulon shpenzimet. Masa është e disponueshme përmes Ministrisë së Ekonomisë si një kthim mbi koston e investimeve për firmat e dominuara nga gratë. Është në dispozicion në shumën maksimale prej 60% të investimit, por jo më shumë se 150.000 denarë (rreth 2.500 euro) për investim. Mbështetja e tillë është shumë e dobishme, por shumica e financimit është e vogël, ndërsa shumica totale e disponueshme për fonde të tilla është gjithashtu shumë e kufizuar. Ekzistojnë tri lloje të bizneseve që nuk janë të zbatueshme këtu: tregtia, bujqësia dhe shëndetësia. Për fat të keq, shumica e kostos së rimbursuar është mjaft e ulët dhe fondet në dispozicion në nivel vjetor janë shumë të vogla.

¹⁸ Byroja për Zhvillimin Rajonal të rajonit të Pollogut, Programi për zhvillimin e rajonit të Pollogut 2015-2019

Përveç kësaj, fondi paguhet pasi të jetë bërë investimi dhe procedurat administrative janë të rënda nga aspekti i grave. Ekzistojnë kufizime të caktuara në kuptim të qëllimit dhe nuk lejohen shpenzime të tilla si: furnizimi i materialeve të konsumit dhe automjeteve, diferencat e kursit të këmbimit, etj., Ose sektorët si: tregtia, bujqësia primare etj. Mbështetja ofrohet për sektorin e prodhimit dhe të industrisë përveç prodhimit primar bujqësor dhe gjithashtu për sektorin e shërbimeve që nuk mbulon fushat: arsim, shkencë, turizëm, shëndetësi, avokim, noter, përmbarues, kujdestarë të falimentimit, vlerësues etj.

Nga Sektori na u tha se nuk ka komunikim të mjaftueshëm me sektorin e OJQ-ve, fondacionet që mbështesin gratë sipërmarrëse dhe në përgjithësi aktorë të tjerë në këtë fushë, punojnë drejtpërdrejtë me gratë sipërmarrëse. Ata takohen me organizatat joqeveritare vetëm gjatë trajnimeve që ata janë të ftuar të marrin pjesë.

Tabela më poshtë tregon të dhënat nga raportet vjetore¹⁹ të Ministrisë së Ekonomisë. Ky informacion i dorëzohet çdo vit Ministrisë së Punës dhe Politikës Sociale dhe duhet të provojë se barazia gjinore është marrë parasysh në të gjithë sektorët dhe në programin për subvencionimin e kostove të grave sipërmarrëse. Të dhënat konfirmohen nga fakti se edhe pse ka një rritje të numrit të aplikacioneve të pranuar, numri i aplikacioneve të aprovuara mbetet në një nivel shumë të ulët dhe është zvogëluar në vitin 2018.

Ky është një informacion i mirë për Ministrinë e Ekonomisë që një qasje tjetër duhet të merret dhe aplikantët duhet të sigurohen me mbështetje më të madhe. Gjithashtu, vetëm dy nga gratë sipërmarrëse të intervistuar ishin të njoftuara me mbështetjen që mund të merrnin. Ky është një tregues i qartë se duhet të zhvillohet një strategji e komunikimit dhe të organizohen seanca informuese rreth procedurave dhe rregullave për aplikim para thirrjeve publike.

Tabela 3:

Përmbledhje e aplikacioneve të aprovuara dhe mjetet nga Masa Mbështetëse për Sipërmarrësinë e Grave

VITI	2014	2017	2018
Aplikacionet e dorëzuara	38	36	46
Aplikacionet e miratuara	13	18	16
Financimi në baza vjetore (në denarë)	1.400.000	2.000.000	2.000.000
Mjetet e dhëna për të mbështetur aplikimet e miratuara	/	1.999.999	2.000.000

¹⁹ Raporti vjetor i Ministrisë së Punës dhe Politikës Sociale për barazinë gjinore, për vitet 2014, 2017 dhe 2018.

Nga ana tjetër, kur kemi biseduar me gratë sipërmarrëse, ata zakonisht thonë se kjo lloj mbështetjeje është me vlerë të madhe, por është e vogël në terma financiarë, dmth. numri i përgjithshëm i fondeve në dispozicion është shumë i kufizuar, megjithatë, dokumentacioni i kërkuar sipas mendimit të grave është një pengesë e madhe administrative. Përveç kësaj, gratë duhet së pari të investojnë paratë e tyre dhe pastaj të kompensohen përfundimisht për kostot, kështu që kjo mbështetje nuk është e popullarizuar. Gratë shpesh kanë treguar se nëse mbështetja jepet paraprakisht, ata do të jenë shumë më të gatshme të investojnë në kompaninë e tyre.

Masat aktive të tregut të punës të siguruara nga Ministria e Punës dhe Politikës Sociale dhe Agjencia e Punësimit

Më shumë se 10 vjet, UNDP është një partner i Ministrisë së Punës dhe Politikës Sociale, Agjencionit për punësim dhe ministrive të tjera dhe institucioneve shtetërore në zhvillimin dhe zbatimin e masave të ndryshme të tregut të punës, siç janë vetë-punësimi, mbështetje për zhvillimin e ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme dhe bizneset fillestare për të lehtësuar kalimin nga papunësia në punësim. Mundësitë e barabarta janë marrë parasysh në strategjinë operationale dhe në përputhje me legjislacionin përkatës, dhe pritet që 30% e pjesëmarrësve të jenë të rinj nën moshën 29 vjeç. Sapo të aprovohen planet operative nga qeveria, informacioni do të ndahet përmes mediave dhe në takimet e organizuara në nivel të agjencive rajonale të punësimit.

Masa e dytë më e popullarizuar është subvencionimi i punësimit. Grupi i synuar janë të papunët afatgjatë ose ata që për një kohë më të gjatë po përballen me probleme të hyrjes në tregun e punës. Kjo është një mbështetje e drejtpërdrejtë që çon në një rritje të mundësive të punësimit, pasi që kandidatët duhet të zgjidhen nga baza e të dhënave të Agjencisë së Punësimit. Përdoruesit këtu janë mikro-ndërmarrjet, ndërmarrjet e vogla dhe të mesme dhe organizata joqeveritare ose kompani sociale që kanë aktivitete ekonomike. Sigurohen gjithsej 19.000 denarë, me çka do të mbulon pagën mujore të të punësuarve dhe 1.000 denarë shtesë për mbulimin e shpenzimeve për periudhën përgatitore. Këto subvencione u dedikohen kompanive që do të punësojnë persona nga grupi i synuar për një periudhë prej 3, 6 ose 12 muajsh.

Masat aktive të punësimit janë konsideruar si program shumë i suksesshëm, kështu që nga viti 2007 e deri më tani, vetëm për masën 1 - mbështetje për vetë-punësim, është shtuar fondi bazë prej 3.000 euro për çdo biznes të sapo hapur, në 4.000 deri në 5.000 euro në vitin 2017. Objektivat kryesore të këtyre masave janë përfshirja sociale e grupeve të rrezikuara për punësimin, uljen e shkallës së papunësisë, krijimin e vendeve të punës të papunëve afatgjatë dhe mbështetja e ekonomisë konkurruese. Sipas ekipit të UNDP-së në krye të zbatimit të programit, Agjencioni promovon mundësi të barabarta për të gjithë personat e papunë të cilët janë të interesuar në fillimin e biznesit të tyre dhe pastaj t'a zgjerojnë. Projekti mat suksesin e secilës prej masave në planin operacional dhe ata kanë të dhëna të zërthyerë sipas gjinisë.

Tabela 4: Shqyrtimi i aplikacioneve për masat aktive të vetëpunësimit

Numri i aplikuesve për masën 1.1 – vetëpunësimi në nivel nacional për vitet 2015 – 2018							
Sipas viteve				% aplikime nga gratë			
2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
2450	2623	2621	2158	34%	39%	39%	37%

Numri i aplikuesve për masën 1.1 – vetëpunësimi në nivel të rajonit të Pollogut për vitet 2015 – 2018							
Sipas viteve				% aplikime nga gratë			
2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
301	471	269	534	26%	31%	29%	26%

Në periudhën e viteve 2015-2018, pjesëmarrja e aplikantëve nga rajoni i Pollogut në programë lëvizën rreth 25 % përgjatë gjithë kësaj periudhe. I njëjti është rritur pak në vitin 2016 në 31%, por pastaj sërish bie në 29% dhe 26% në dy vitet e fundit.

Tabela 5: Numri i personave juridik të cilat për çdo vit themelohen nga gratë

Sipas viteve				% aplikime nga gratë			
2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
127	176	225	186	18%	38%	29%	26%

Numri i personave të rinj të cilët u regjistruan në periudhën 2015-2018²⁰ është rezultat i situatës në teren. Shumica e bizneseve të reja në pronësi të grave janë themeluar në vitin 2016 (38%), dhe pjesa e tyre ka rënë vitin e ardhshëm.

Sipas ekipit të projektit, rreth 67% e bizneseve që janë formuar që nga viti 2007 janë ende aktive. Duhet të theksohet se bizneset e sapoformuara kanë detyrimin të jenë aktivë për dy vjet, sepse ju është dhënë grant për vetëpunësim.

Edhe pse këto masa të sigurojnë mundësi të barabarta për burrat dhe gratë, ata nuk janë të dizajnuara ekskluzivisht për të mbështetur gratë sipërmarrëse. Këtu mund të debatojmë nëse është e nevojshme të kemi programe të dizajnuara ekskluzivisht për gratë. Duke pasur parasysh faktin se meshkujt ende dominojnë në tregun e punës, gratë përballen me shumë sfida të tjera (qasje në informata, qasjen në financim dhe frika e rreziqeve), UNDP dhe institucionet partnere të qeverisë duhet të marrin në konsideratë mekanizmat me të cilat ata do të arrijnë gratë dhe do t'i lejonin ata të përdorin potencialin e tyre. Me këtë masë, bizneset joformale të kenë mundësinë për të regjistruar dhe për të filluar duke punuar në bazë të ligjit.

²⁰ Burimi: UNDP, projekti për krijimin e mundësive për punësim për të gjithë

Mbështetje për sipërmarrjen e grave përmes Agjencionit për Mbështetjen e Sipërmarrësisë së Republikës së Maqedonisë Veriore

Ky agjencion shtetëror është përgjegjës për sigurimin e mjedisit të favorshëm ekonomik dhe kuadrin ligjor për zbatimin dhe koordinimin e mbështetjes shtetërore dhe donatorëve për ndërmarrjet mikro, të vogla dhe të mesme dhe për zbatimin e masave dhe aktiviteteve për përkrahjen e sipërmarrjes. Që nga viti 2015, Agjencioni ka implementuar një Program për Mbështetjen e Sipërmarrjes së Grave. Me një buxhet të përgjithshëm prej rreth 4 milion denarë, 200 deri 300 mijë denarë ofrohen për thirrje publike për shërbime konsulence që ofrojnë lloje të ndryshme të trajnimeve që rrisin konkurrencën e biznesit.

Paketat e trajnimit përfshijnë: zhvillimin e planit të biznesit, planet e marketingut, analizën SWOT, analizën e tregut, përgatitjen e pasqyrave financiare dhe procedurat e zbatimit për standarde të ndryshme (ISO, HALAL, etj.). Për të inkurajuar gratë që janë të reja në biznes, paketa e trajnimit përfshin seanca motivuese ku sipërmarrësit e suksesshëm ndajnë përvojat e tyre. Duke filluar nga viti 2018, Agjencioni është i detyruar nga Ministria e Punës dhe Politikës Sociale të përfshijë 30 deri në 35% të grave në sistemin e tyre të vauçerëve. Me këtë program Agjencioni kryen bashkëfinancimin e shërbimeve këshillimore për sipërmarrësit duke financuar 50% të kërkesës së tyre për financim, deri në maksimum 750 euro. Sipërmarrësit mund të aplikojnë në lloje të ndryshme të shërbimeve këshillimore: analiza e biznesit, analiza e tregut, aftësitë e informacionit, aplikimi i standardeve etj.

Për të rritur mbështetjen për gratë sipërmarrëse, zyrtarët e Agjencionit theksuan se financimi i shtetit duhet gjithashtu të rritet. Për të gjetur zgjidhje të përshtatshme për sfidat me të cilat përballen gratë sipërmarrëse, duhet të merren parasysh trajnimet e stafit, sipas përfaqësuesve të Agjencionit.

Qasja në fonde për inovacion dhe zhvillim teknologjik përmes Fondit për Zhvillimin e Inovacionit dhe Teknologjisë

Fondi u krijua për promovimin dhe avancimin e inovacionit, qasje më të mirë në financa për inovacione, mundësinë e mjedisit dhe infrastrukturës për inovacion dhe zhvillim teknologjik, dhe krijimin e partneriteteve. Grupi i synuar i Fondit janë ndërmarrjet mikro, të mesme dhe të vogla. Gratë sipërmarrëse nuk përmenden si një grup specifik target. Fondi i zbaton objektivat e programeve duke përdorur instrumentet e mëposhtme: grante për fillestarët/startups, ose shoqëritë tregtare dhe inovacione, grante për të mbështetur zgjerimet teknologjike, grante për të mbështetur themelimin, funksionimin dhe investimet në përshtetuesit e teknologjisë së biznesit, pjesëmarrje aksionare dhe investime mezzanine, si dhe mbështetje teknike. Shumica e fondeve janë siguruar nga shteti dhe huatë që shteti i janë miratuar nga Banka Botërore.

Baza e financimit për të mbështetur kompanitë fillestare është në rritje dhe tashmë është njohur nga komuniteti si një organ që mbështet inovacionin dhe konkurrueshmërinë. Për mikro-ndërmarrjet, Fondi siguron bashkëfinancim prej 30–70% të totalit të financimit, duke përfshirë trajnimin dhe mbështetjen teknike. Përveç kësaj, asnjëra prej grave që kanë mikro-ndërmarrje me të cilët biseduam nuk ka aplikuar. Një nga arsyt kryesore pse gratë sipërmarrëse nga rajoni i Pollogut nuk aplikojnë për këtë fond është se llojet e bizneseve që administrojnë gratë nuk përputhen me kërkesat e programit.

Qasja në instrumente të tjera financiare të disponueshme për zhvillimin e sipërmarrjes së grave

Të gjitha bizneset, dhe veçanërisht ndërmarrjet e grave, duhet të sigurojnë mbështetje financiare që duhet të mundësojnë tregun financiar në vend. Studimet tregojnë se gratë në fazën e tyre fillestare të zhvillimit përdorin më shpesh fondet e tyre dhe kreditë nga familja dhe miqtë, donacionet e kështu me radhë që të ketë një bazë të mjaftueshme për fillimin dhe zhvillimin e një biznesi. Qasja në financa vazhdon të jetë një sfidë e madhe për gratë që mbajnë mikro-ndërmarrje.

Për shumicën e sipërmarrësve, qasja në financa do të thotë se sa e thjeshtë është të sigurohet një kredi bankare, por ky proces shpesh kërkon dorëzimin e një garancioni për kredi. Zakonisht, bankat janë të abstenuara për të miratuar kredi të pasigurta për sipërmarrësit, veçanërisht ata që nuk kanë përvojë. Kjo është një sfidë e madhe për pronarët e mikrondërmarrjeve. Bankat kanë këtë qasje për shkak të vlerësimit të rrezikut të brendshëm, dhe pjesërisht për shkak të nevojës për të siguruar kapital shtesë rregullator, duke e bërë kreditimin e ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme më të shtrenjta për bankat sesa huatë e hipotekave. Ka disa faktorë të tjerë që kontribuojnë në perceptimin se kërkesa për financim është një sfidë:

1. Gratë nuk janë të informuara për mundësitë e financimit të ofruara nga institucione të ndryshme.
2. Huatë që janë në dispozicion përmes bankave nuk shihen si mundësi për shkak të procedurave të aplikimit dhe garancive të kërkuara. Një pengesë e madhe për gratë sipërmarrëse është të ofrojnë një garanci ose pamundësi për të paguar normat e interesit.
3. Një problem kyç është gjetja e kapitalit të mjaftueshëm fillestar.
4. Një përqindje e madhe e grave sipërmarrëse duhet të mbështetet në burimet e tyre.

Në Republikën e Maqedonisë së Veriut ka 17 banka të mëdha, nga të cilat tre më të mëdhatë janë "Komercijalna Banka", "Stopanska Banka Shkup" dhe "NLB Banka", të cilat së bashku kontrollojnë 58% të sektorit bankar.²¹ Sektori bankar konsiderohet të jetë i qëndrueshëm. Ndërmarrjet mikro kanë kredi të ndryshme, por gratë sipërmarrëse rrallë aplikojnë për këtë lloj financimi. Instrumentet financiare që ofrojnë bankat janë, në përgjithësi, hua që do të thotë kredi për ndërmarrjet e vogla dhe të mesme dhe ata mund të përdorin hua / kredi nëse kanë depozite.

Ekzistojnë gjithashtu mundësi nga organizatat financiare jobankare për mikrofinancim që mund të përdoren nga gratë sipërmarrëse në vend për të zhvilluar biznesin e tyre. Kursimorja "Mozhnosti" nga Shkupi është një institucion i tillë financiar që shërben ndërmarrjet mikro, të vogla dhe të mesme nga sektorët e tregtisë, shërbimeve dhe prodhimit, si dhe individë, dhe ajo ofron produkte dhe shërbime financiare, huadhënie dhe kursime. Ato gjithashtu ofrojnë kredi bujqësore, kredi biznesi, kredi konsumatore, kredi për shtëpi dhe kredi për bizneset e vogla dhe të mesme.

Kursimorja "FULM" ofron këto hua / kredi për sipërmarrësit: studentët për studentët, kredi WT, program i ri i kredisë, korniza e kredisë rrotulluese, kreditë e bazuar në peng/garancion (depozitë, monedhë e huaj dhe vlerësimit në ar), hua në bazë të pengut të artë (këste) kredia për punonjësit me / pa të ardhura shtesë, kredi për të papunët me të ardhura shtesë

²¹ Studimi i sfidave që pengojnë zhvillimin e ndërmarrjeve mikro, të vogla dhe të mesme në Republikën e Maqedonisë së Veriut, një raport nga Instituti Suedez dhe Këshilli Britanik

personale, kredi studentore, pension për pensionistët, programi vjetor kreditor DCA, kredi shitesë, kredi për fermerët, hua për anëtarësimet. Kjo shtëpi kursimi punon kryesisht me kredi për individët - anëtarët e organizatës të cilët janë gjithashtu depozituesit e unionit.

“Horizonti” mundëson qasje të qëndrueshme dhe të përhershme në shërbimet financiare të popullsisë ekonomikisht aktive me të ardhura të ulëta në Republikën e Maqedonisë së Veriut, kryesisht gratë sipërmarrëse mikro, anëtarë të grupeve të përjashtuara sociale dhe të margjinalizuara, për të mbështetur dhe zhvilluar bizneset e vogla, hapjen e vendeve të punës dhe përmirësimin e cilësisë së jetës. Mikrokreditin, të cilën e mundëson “Horizonti” janë hua për mikrobiznese: Kreditë standarde, premium kreditet dhe kredi për investime, dhe sigurojnë edhe kredi për bujqësi: agrohua, agropremium kredi, agropremium fleks, hua agroinvest dhe agroinvest fleks.

Fondacioni Maqedonas për Zhvillimin e Ndërmarrjeve (FMZHN) po punon për të zhvilluar shërbime financiare të volitshme dhe për të përmirësuar kapacitetin për zhvillimin e institucioneve financiare ligjore dhe bizneseve. Fondacioni ofron kredi, investime kapitale, ngritje të kapaciteteve për shërbime financiare, vizita studimore dhe trajnime, avokim për zhvillimin e shërbimeve financiare.

Banka europiane për rindërtim dhe zhvillim

<http://www.ebrd.com/work-with-us/advice-for-small-businesses/fyr-macedonia.html>

BERZH ka investuar në ekonominë maqedonase që nga viti 1993. Banka Europiane për Rindërtim dhe Zhvillim është duke punuar me partnerët e kur është fjala për kompanitë e vogla, dhe ofron një rrjet të konsulentëve dhe këshilltarëve të cilët janë në dispozicion në bazë të financimit. Qasja në financim për bizneset e vogla dhe të mesme konsiderohet sfidë. Në mënyrë që të zvogëlojë këtë sfidë, BERZH jep kredi për katër banka në vend: Sparkasse Bank, Ohridska banka, Komercijalna Banka dhe NLB banka. Këto kredi janë siguruar përmes programit për të mbështetur konkurrueshmërinë e NVM-ve në Ballkanin Perëndimor që, me mbështetjen e Bashkimit Evropian ofron financim afatmesëm dhe afatgjatë për NVM-të dhe për të ndihmuar ata që të përputhen me standardet dhe kërkesat e BE-së. Prej para dy viteve, BERZH ka edhe një program të veçantë për kredi për kompanitë në pronësi të grave.

Paketat dhe shërbimet në dispozicion përmes dhomave dhe shoqatave të biznesit

Oda ekonomike e Maqedonisë

[http://www.mchamber.org.mk/\(S\(2omwul45hdcqxyft55dybb55\)\)/default.aspx?IId=2](http://www.mchamber.org.mk/(S(2omwul45hdcqxyft55dybb55))/default.aspx?IId=2)

Oda Ekonomike e Maqedonisë është një shoqatë vullnetare afariste dhe profesionale e cila organizon konferenca, ngjarje dhe prezantime të shumta për të pasuruar, mbështetur dhe shprehur interesat e anëtarëve të saj. Është gjithashtu një platformë për rrjetëzimin e anëtarëve të saj. Në vitin 2012, Dhoma kishte rreth 15.000 anëtarë. Ajo lëshon edhe një dokument karnet ATA që lejon kompanitë të marrin mostra të produkteve të tyre dhe përkohësisht t'i eksportojnë jashtë vendit për ta paraqitur atë tek blerësit potencialë ose për t'u ekspozuar në panaire dhe ekspozita. Në raste të tilla, ajo çfarë ju nevojitet është një tranzit i thjeshtë përmes kufijve shtetërorë, pa dogana dhe ngarkesa të tjera, si dhe pa ndonjë garanci të veçantë - e gjithë kjo mundësohet nga dokumenti ATA karnet. Ky

dokument gjithashtu ka përparësitë e mëposhtme:

- Thjeshtimi i procedurës doganore duke përdorur një dokument të vetëm për të gjitha transaksionet doganore (eksporti i përkohshëm, tranzit, import i përkohshëm, ri-eksport dhe ri-import).
- Pagesa e detyrimeve doganore dhe e detyrimeve të tjera, taksave apo depozitave, që është e zakonshme për importim të përkohshëm në vende të caktuara, bëhet e panevojshme.
- Vlefshmëria e karnetit ATA deri në një vit mundëson përdorimin e saj të shumëfishtë për importim të përkohshëm në një ose më shumë vende anëtare të zinxhirit ATA.
- Për Zyrën Doganore, karneti ATA do të thotë më pak administrim dhe siguri se do të ngarkojë detyrimet e importit, nëse nuk vjen deri në riekспорт.

Një vend tjetër në të cilin përdoret gjithashtu karneti ATA është Shqipëria, edhe atë nëpërmjet të Unionit të Dhomave Ekonomike dhe Industrisë së Shqipërisë, e cila ofron një mundësi tjetër për bashkëpunimin ekonomik ndërkufitar, i cili gjithashtu mund të përdoret nga mikro ndërmarrjet që janë në pronësi të grave.

Unioni Dhomave Ekonomike

<http://www.chamber.mk/en/>

Unioni i Dhomave ekonomike është organizatë qendrore që bashkon 29 dhoma sektoriale në një vend dhe ka rreth 1.000 anëtarë. Ajo kryen rrjetëzimin dhe lobimin dhe siguron çertifikimin e dokumenteve dhe verifikimin, të cilat mund të jenë elemente të rëndësishme në lehtësimin e tregtisë jashtë shtetit, kur vendet e tjera jashtë vendit do të kërkojnë dokumentacion të caktuar. Përndryshe, dokumentacioni i certifikuar duhet të ketë një vulë apostille dhe të konfirmohet nga ambasada e vendit në të cilin gjendet kompania e synuar, sipas Konventës së Hagës për apostille të vitit 1961.

Oda Ekonomike e Maqedonisë Veriperëndimore (OEVMP)

<http://oevmp.org>

Oda Ekonomike e Maqedonisë Veri-Perëndimore u krijua në Tetovë në vitin 2005, por për shkak të afërsisë së institucioneve publike, selia qëndron në Shkup dhe ka rreth 1.800 anëtarë. Në dhjetëvjeçarën e fundit, kjo Odë Ekonomike ka organizuar punëtori të shumta, tryeza të rrumbullakëta, takime biznesi ndërmjetësuese me partnerët e huaj, gjë që rezultoi në 50 partneritete bashkëpunimi. Dhoma gjithashtu ka zbatuar projekte të ndryshme që kryesisht financohen nga fondet e BE-së, dhe në mbështetje të biznesit që ata përfaqësojnë. Disa nga projektet kryesore që janë zbatuar janë Mbrojtja e markave të produkteve nga bashkëpunimi ndërkufitar që kanë kontribuar në rritjen e konkurrueshmërisë nëpërmjet promovimit dhe mbrojtjes së markave tregtare; projekti për Përforcimin e të Rinjve dhe Mundësimin e Punësimit që promovoi partneritetin mes agjencive të ndryshme të qeverisjes vendore, institucioneve arsimore, organizatave rinore dhe sektorit privat; projekti Diaspora investon i cili është mbështetur nga USAID për Zgjerimin e Bizneseve të Vogla dhe GIZ RED me qëllim të informimit dhe inkurajimit të diasporës për investime në rajonin e Pollogut.

Konfederata e Biznesit në Maqedoni

<https://bcm.mk/en/bcm/>

Konfederata e Biznesit në Maqedoni është themeluar në vitin 2001 dhe ka tre zyra në të gjithë vendin. Misioni i saj është ta bëjë Maqedoninë një vend më miqësor për biznesin. Ajo vepron më shumë si një grup lobi sesa si një agjenci mbështetëse e drejtpërdrejtë dhe i mbikëqyr rregullisht ato, dhe po kërkon mënyra për të përmirësuar klimën e biznesit.

REZULTATET NGA HULUMTIMI

Për nevojat e këtij hulumtimi janë intervistuar dy grupe të grave sipërmarrëse: pronare të mikro ndërmarrjeve në periudhën nga 3, 5 dhe 8 vjeç; dhe bizneset potenciale fillestare. Për secilën nga grupet, janë përgatitur protokollet e komunikimit para intervistave. U intervistuan 40 gra që ishin pronare biznesi në periudhën nga 3, 5 dhe 8 vjeçare të zonave urbane dhe rurale të rajonit të Pollogut. Këto janë rezultatet e diskutimeve:

- Vetëm dy nga 40 gra sipërmarrëse e dinin se cilat institucione të vetëqeverisjes lokale ishin përgjegjëse për mbështetjen e grave sipërmarrëse. Përveç kësaj, duhet të theksohet se të dyja kanë qenë në biznes për më shumë se 7 vjet, kanë zgjeruar biznesin e tyre dhe kanë marrë pjesë në programe të ndryshme të ndërtimit të kapaciteteve dhe programe shkëmbimi me donatorë ndërkombëtarë.
- Asnjë nga gratë sipërmarrëse me të cilat diskutuam nuk ishin në dijeni të politikave që garantojnë mundësi të barabarta për burrat dhe gratë, as rëndësinë e masave mbrojtëse që mund të përdorin.
- Shumica e grave sipërmarrëse njiheshin vetëm me masën e vetëpunësimit, pasi ata filluan biznesin e tyre me grante deri në 3.000 euro. Vetëm njëra prej këtyre grave tregoi se ata kanë përdorur subvencione për punësim për punonjësit e rinj dhe subvencione nga Ministria e Ekonomisë për të mbuluar shpenzimet e tyre operative.
- Informacioni për masat aktive të punësimit është marrë nga miqtë, anëtarët e familjes dhe vetëm një prej tyre tregoi se ajo mësoi për këtë informacion nga mediat.
- Të gjitha bizneset janë të regjistruara. Shumica e tyre u regjistruan pasi morën grante nga Agjencia e Punësimit ose Projekti i Mbështetjes së Ndërmarrjeve të Vogla dhe të Mesme të USAID-it. Masa e vetëpunësimit konsiderohet si një shans për të regjistruar bizneset që janë kryesisht në shtëpi.
- Vetëm dy nga gratë sipërmarrëse me të cilët biseduan kishin lloje të ndryshme të trajnimeve që kontribuan në përmirësimin e aftësive të drejtimit dhe udhëheqjes. Të tjerët thanë se trajnimet e vetme që ata morën pjesë ishin ato të organizuara nga projektet e UNDP dhe USAID.
- Vetëm dy nga gratë sipërmarrëse treguan se po investojnë vazhdimisht në përmirësimin e kapaciteteve të tyre. Pjesa tjetër e bën atë më pak ose nuk është e informuar.
- Nevojat më të mëdha për trajnim janë: menaxhimi, planifikimi i biznesit, menaxhimi financiar dhe marketingu.
- Shumica e grave sipërmarrëse preferojnë trajnime, të cilat ata e shohin si një mbledhje dhe mundësi për rrjetëzimin dhe promovimin e biznesit të tyre. Vetëm tre nga të gjitha gratë sipërmarrëse preferojnë mentorim sepse ata thonë se ju kursen kohë.
- Asnjë nga gratë sipërmarrëse nuk janë anëtarë të ndonjë rrjeti të grave të biznesit.
- Mungesa e informacionit mbi mundësitë e financimit është shkak i pesimizmit dhe madje edhe i frikës nga bërja e biznesit. Bankat nuk merren parasysh përveç dy grave sipërmarrëse që tashmë janë në biznes për më shumë se 7 vjet.

- Mungesa e financimit / llojit të biznesit që menaxhojnë nuk ka të drejtë për financim dhe këto janë arsye pse nuk është planifikuar aktiviteti i eksportit. Vetëm dy nga gratë sipërmarrëse po praktikojnë pjesëmarrjen në panaire.

Gjetjet nga intervistat me bizneset e mundshme fillestare të grave

Të intervistuarat ishin 30 pronare të bizneseve të mundshme fillestare. Grupi ishte me përbërje të përzier - zona rurale dhe urbane në rajonin e Pollogut. Pronaret e bizneseve fillestare me të cilat biseduam shprehën mendimet e mëposhtme:

- Motivimi për të gjithë ata për të filluar një biznes ishte pavarësia ekonomike nga familja ose burri.
- Vetëm një nga këto biznese të fillimit është në sektorin e TI-së, ndërsa të tjerët janë të orientuara nga shërbimi: kozmetikë, ondulim, qepje, restorant për ushqim të shëndetshëm.
- Shumica e bizneseve janë në një fazë të hershme të zhvillimit, ato ende nuk janë të regjistruara, por tashmë po punojnë joformalisht në treg ose janë në idenë e fillimit të një biznesi.
- Vetëm dy nga pronarët e bizneseve fillestare janë informuar për mbështetjen e dhënë nga masat e qeverisë. Të tjerët ishin në procesin e të mësuarit se si të rrisnin financimin e biznesit të tyre.
- Nevojat më të mëdha për trajnim janë menaxhimi i biznesit, marketingu dhe qasja në financa.
- Trajnimet janë një metodë që preferohet më së shumti dhe ato konsiderohen si metoda më e përshtatshme e të mësuarit.

PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME KRYESORE

Ky studim përmban konkluzionet, rekomandimet, masat dhe rezultatet e mëposhtme:

Konkluzionet	Rekomandimet	Masat	Rezultatet
<p>1. Potenciali për rritjen e fondeve në dispozicion përmes kapaciteteve të komunitetit lokal të biznesit dhe diasporës nuk është i njohur dhe për këtë arsye nuk ka mbështetje për gratë sipërmarrëse në nivel lokal.</p>	<p>Forcimi i kapaciteteve të vetëqeverisjes lokale për mbështetje më të madhe të grave sipërmarrëse në identifikimin dhe qasjen në burimet e financave.</p> <p>Përmirësimi i bashkëpunimit ndërmjet autoriteteve lokale dhe qendrore në identifikimin e komunitetit të biznesit në vend dhe në diasporë që kanë potencial për të ofruar mbështetje të konsiderueshme për gratë sipërmarrëse të ardhshme në rajonin e Pollogut.</p> <p>Shteti duhet të stimulojë mundësi të reja të financimit alternativ të aplikueshme për gratë sipërmarrëse në zonat rurale.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Realizimi i trajnimeve për vetëqeverisjet lokale për mundësitë jo standarde të financimit, mapimin e donatorëve të sigurtë dhe grave sipërmarrëse në zonat rurale dhe urbane. Kryerja e hulumtimeve për të identifikuar komunitetin e biznesit dhe diasporën me potencial të fuqishëm për të ofruar mbështetje të konsiderueshme për gratë sipërmarrëse të ardhshme në rajonin e Pollogut. Hartimi / identifikimi i grave të interesuara në bizneset fillestare. Mbështetjen e procesit të krijimit të komunikimit midis grave të interesuara sipërmarrëse dhe bashkëpunëtore potenciale femra. Të mbështesë procesin e zhvillimit të një plani të përbashkët biznesi. 	<p>Gratë sipërmarrëse në rajonin e Pollogut do të mbështeten financiarisht nga komuniteti lokal i biznesit dhe diaspora.</p>

Konkluzionet	Rekomandimet	Masat	Rezultatet
<p>2. Shumica e ndërmarrësve mikro i kanë regjistruar bizneset e tyre përmes masës së vetëpunësimit. Megjithatë, shumica e grave sipërmarrëse që u intervistuan treguan se kanë mësuar rreth masës përmes miqve të tyre dhe anëtarëve të familjes.</p>	<p>Institucionet shtetërore përgjegjëse për punësim duhet të rrisin proaktivitetin e tyre në promovimin e masave të përshtatshme të punësimit.</p> <p>Forcimi i rolit të zyrave lokale të Agjencionit për Punësim përmes përmirësimit të promovimit të mundësive për gratë sipërmarrëse.</p> <p>Përmirësimi i bashkëpunimit midis shtetit dhe organizatave vendore dhe joqeveritare në fushën e punësimit dhe emancipimit të gruas.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mapimi i organizatave joqeveritare në dispozicion me kapacitete të fuqishme në fushën e punësimit dhe emancipimit të gruas. • Krijimi i një partneriteti strategjik afatgjatë me organizatat joqeveritare. • Proces i përbashkët i zhvillimit të një Strategjie Kombëtare të Komunikimit për Punësimin, me theks të veçantë në sipërmarrjen femërore. • Delegimi i detyrave dhe përgjegjësive specifike në lidhje me komunikimin / promovimin e njësive të vetëqeverisjes lokale dhe organizatave joqeveritare. • Përfshirjen më të madhe të zyrave lokale të Agjencionit për Punësim me qëllim të promovimit të mundësive për vetëpunësim. 	<p>Gratë të jenë të informuara mirë për mundësitë e biznesit dhe zhvillimin e sipërmarrjes së grave.</p>
<p>3. Mekanizmi aktual kombëtar për sipërmarrjen e grave nuk përmban një sistem adekuat të monitorimit dhe vlerësimit që do të masë efektivitetin e politikave, programeve dhe masave.</p>	<p>Krijimi i sistemeve të monitorimit dhe vlerësimit për sipërmarrjen e grave, si dhe monitorimin e vazhdueshëm dhe sistematik të të dhënave.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zhvillimi i një mekanizmi monitorimi dhe vlerësimi për sipërmarrjen e grave. • Shqyrtimi vjetor i raporteve dhe i të dhënave në dispozicion. • Përshtatja e politikave dhe programeve në përputhje me rekomandimet që rrjedhin nga analiza e të dhënave në dispozicion. 	<p>Është krijuar një mekanizëm për monitorimin dhe vlerësimin e sipërmarrjes së grave.</p>

Konkluzionet	Rekomandimet	Masat	Rezultatet
<p>4. Çështja e pronësisë së tokës apo pronës tjetër mbetet një sfidë e madhe për gratë në zonat rurale, si dhe në ato urbane.</p>	<p>Mjedisi i mundshëm për gratë për të realizuar të drejtat e tyre në fushën e pronësisë me qëllim që të lehtësojë qasjen në kredi, kredi dhe instrumente të tjera financiare për krijimin dhe mbështetjen e biznesit.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ndryshimet e politikave me theks në të drejtat e pronësisë. • Të sigurohet pronësi e barabartë e përbashkët midis dy partnerëve, e cila do të jetë zyrtarisht e dukshme në listën e pronave. • Organizimi i trajnimit për noterët me qëllim identifikimin e listës së plotë të pronarëve të pronave të përdorura për qëllime të ndryshme (shitje, dhuratë, qira, hua etj.). • Trajnime për ngritjen e kapaciteteve të noterëve. • Trajnime për ngritjen e kapaciteteve të grave sipërmarrëse. 	<p>Gratë duhet të renditen në listat e pronave, me të drejta të barabarta në procesin e vendimmarrjes për çështjet e pronës dhe mallit.</p>
<p>5. Për shkak të natyrës së biznesit të tyre ose mungesës së kapacitetit për të rritur prodhimin e tyre, shumica e grave që mbajnë mikro ndërmarrje që janë intervistuar nuk e njohin potencialin e bashkëpunimit ndërkufitar, as nuk ka ndonjë iniciativë përtej shkëmbimit të përvojave të thjeshta.</p>	<p>Rritja e bazës së financimit për të mbështetur sipërmarrjen e grave në zonat ndërkufitare: skemat e granteve, investimet në ndërtimin e kapaciteteve dhe krijimin e rrjeteve të qëndrueshme të grave në biznes.</p> <p>Takimet e shpeshta midis bizneseve dhe rrjetëzimit të tyre mund të ndihmojnë në zhvillimin e ideve dhe iniciativave për bashkëpunimin ekonomik ndërkufitar.</p> <p>Përdorimi i ATA Carnet si një mundësi ose mjete të tjera për shkëmbimin e lirë të mallrave dhe shërbimeve është një tjetër mënyrë për eksport / import të produkteve në rajonin kufitar, pa ngarkesat e mëdha doganore.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mundësitë për bashkëpunim duhet të hulumtohen më tej duke analizuar skemat e granteve. • Ngritja e kapaciteteve të grave sipërmarrëse për krijimin e rrjeteve të qëndrueshme të grave në biznes • Krijimi i një rrjeti të grave sipërmarrëse në zonën ndërkufitare si një forcë udhëheqëse në zhvillimin ekonomik të rajonit ndërkufitar dhe lobimin e qeverive për të përmirësuar kushtet e biznesit. 	<p>Bashkëpunimi ndërkufitar dhe fondet e disponueshme për vënien e saj në veprim, si dhe vendosjen e nxitjeve doganore dhe tatimore për shkëmbimin e lirë të mallrave dhe shërbimeve për gratë që mbajnë mikro-ndërmarrje.</p>

Konkluzionet	Rekomandimet	Masat	Rezultatet
<p>6. Gratë përballen me sfida në të gjitha fazat e zhvillimit të biznesit të tyre. Është e njohur mungesa e kapaciteteve për mundësitë e biznesit dhe menaxhimin e bizneseve në gratë sipërmarrëse.</p>	<p>Veçanërisht janë të rekomanduara aktivitete të veçanta të ndërtimit të kapaciteteve.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Trajnime për ngritjen e kapaciteteve për menaxhimin e financave, zhvillimin e strategjive të marketingut, markimin e produkteve, qasjen në tregje të reja dhe shitjet etj. • Trajnime për kompjuterin, dhe internetin për gratë që të mundësohet përgatitja e aplikacioneve elektronike dhe përdorimin e programeve të ndryshme që mund të përmirësojnë menaxhimin ose promovimin e biznesit të tyre. • Ngritja e kapaciteteve të trajnimit për gratë me nivel të ulët aftësish dhe edukimi për mundësitë e biznesit. 	<p>Gratë të jenë më konkurruese në tregun e punës dhe në menaxhimin e biznesit.</p>

SHQYRTIMI I MASAVE DHE POLITIKAVE PËR ZHVILLIM TË QËNDRUESHËM DHE AFATGJATË TË MIKRO-NDËRMARRJEVE NË PRONËSI TË GRAVE

Në këtë pjesë është dhënë një pasqyrim i rekomandimeve dhe masave, si dhe mekanizmat tjerë për mbështetje të cilët do të mund të avancojnë gjendjen me gratë sipërmarrëse në vendin tonë:

- Ajo ç'farë është e nevojshme në këtë sektor **është popullarizimin më i madh i masave në dispozicion dhe qasje të përshtatura posaçërisht për nën-sektorët e ndryshëm** në të cilat gratë janë tashmë aktive, por edhe në nën-sektorët në të cilat gratë ende nuk janë shumë aktive por mund të jenë, duke siguruar qasje dhe inkurajim individual për fillimin e një biznesi, si dhe mbështetje konkrete për tejkalimin e të gjitha pengesave karakteristike për vitet e para kritike të biznesit, mbështetje dhe asistencë në qasjen në tregje dhe shitje, gjetjen e një zgjidhje për përdorimin e instrumenteve aktive financiare, gjetjen e një mënyre për gratë për të kapërcyer problemin më të madh - të drejtat e pronësisë dhe sigurimin e garancive alternative për të shfrytëzuar fondet në dispozicion nga bankat ose instrumentet e tjera financiare.
- **Më shumë skema granti dhe alokimi më i lartë i burimeve të disponueshme për mbështetje financiare për mikro-ndërmarrjet në pronësi të grave.** Përveç fondeve të veta, familjes dhe miqve, ndërmarrjet e reja duhet të trajtohen për të përdorur burime alternative të financimit: kredi me norma interesi të favorshme, subvencione, programe rurale / urbane, fonde IPARD etj. Masat ekzistuese janë një bazë e mirë, por për të arritur rezultate më të besueshme, ato duhet të rrisin fondet dhe mjetet në dispozicion. Institucionet kombëtare dhe / ose lokale gjithashtu mund të marrin në konsideratë krijimin e një mekanizmi për garancion ose fondi garancioni për grupin e synuar që do të lejonte qasje më të lehtë për garancitë për financimin e jashtëm në zonat rurale në mungesë të pasurisë dhe pronës në emër të vet. Fondi i garancisë do të sigurojë financim shtesë për bankat komerciale, duke bërë të mundur që banka të rrisë kreditimin e saj duke mbuluar një pjesë të rrezikut të kredive të tilla për ndërmarrjet në pronësi të grave. Kështu, shteti do të marrë pjesë në disa nga rreziqet e marra nga sipërmarrëset femra për t'u mundësuar atyre që të rrisin vëllimin e kredisë, për të arritur klientë të rinj dhe për të hyrë në segmente të reja të tregut.
- Një pjesë e mbështetjes financiare mund të jetë e dizajnuar për nevojat individuale të grave të pronare të ndërmarrjeve mikro, por prioritet konkret mund të vendoset

në **investime të përbashkëta, kooperativat dhe ndërmarrjet sociale** – siç janë investime të përbashkëta për blerjen dhe ruajtjen e lëndëve të para ose shitjen e (gjysmë) produkteve (p.sh. ngritjen e një qendre të përbashkët për prokurimin dhe shpërndarjen, depo të përbashkët, hapësirë të përbashkët, zyrë ose dyqan si një numër të prodhuesve mund të ekspozojnë dhe të shesin produktet e tyre). Një tjetër **lloj i mbështetjes financiare për investime në tregti dhe shërbime do të mund të vihet në dispozicion për qëllime të veçanta të destinuara për investime të mëtejshme në rritje dhe zhvillim** – për blerjen e lëndëve të para, pajisjet, etj, ndërsa aktivitetet tradicionale të tilla si zanate dhe qepje kërkojnë investime në teknologji të reja, për shembull në software dhe pajisjet për dizajnimin e produkteve të reja.

- Sa i përket mbështetjes teknike, nevojitet **një qasje e saktë për përcaktimin e nevojave të sakta të shërbimeve të konsulencës** individualisht për secilën ndërmarrje në pronësi. Megjithatë, për shumicën e tyre, kjo do të nënkuptonte aftësi të avancuara në menaxhimin e biznesit (p.sh. çështjet e kontabilitetit dhe të drejtës, menaxhimi i punonjësve, trajnimi i aftësive të buta si negociimi, aftësitë e komunikimit, aftësitë e shitjes, bashkëpunimi në biznes, profesionalizimi i shërbimeve, etj). Mbështetja teknike mund të përfshijë gjithashtu trajnime dhe konsultime për të reduktuar kostot e prodhimit dhe kursimet në procesin e prodhimit, si dhe llojet e tjera të trajnimit teknik dhe teknologjik për të përmirësuar punën në sektor (standartet, produktet e reja, etiketimin, etj.).
- Në aspektin e taksave dhe mënyrat e pagesës, është e nevojshme për të bërë **një analizë të detajuar të ndikimit të cilën e kanë rregulloret tatimore në ndërmarrjet mikro**. Ajo duhet të konstatohet nëse do të ishte e përshtatshme që të ketë një trajtim të ndryshëm tatimor në krahasim me kompanitë më të mëdha, si dhe trajnime shtesë për aplikimin e taksave në zonat rurale (p.sh. edukimi shtesë për pagesën e tatimit plotësisht elektronik do të kishte zvogëluar koston e sipërmarrjes në këto zona rurale dhe nuk do të duhet të shkojnë në qytetet ku gjenden institucionet dhe shërbimet e tjera komerciale me karakter administrativ). Gjithashtu, futja e mekanizmave proporcional në politikën penale që ka për qëllim ndryshimin ose zvogëlimin e dënimeve të larta në fusha të ndryshme të biznesit.
- **Promovimi i një qasje të integruar për zhvillimin e mikro-ndërmarrjeve nga femrat**, të tilla si promovimin dhe mbështetjen e turizmit bujqësor për të rinjtë dhe gratë me të cilat produktet e aktiviteteve bujqësore mund të lidhen me destinacionet turistike, si dhe mundësitë hotelierike në zonat rurale (p.sh. promovimin e hoteleve të “gjelbërta” në rajonin e Pollogut duke përdorur ushqim organik e siguruar nga të rinjtë dhe gratë e rajoneve të synuara, ose një shembull tjetër do të jetë promovimi i turizmit arkeologjik në zonën e Elbasanit karakterizuar nga faqet e shumta arkeologjike, dhe kjo mund të plotësohet me shërbime të shumta të origjinës lokale – specialitete të kuzhinës, zonat e pushimit, suvenire lokale, etj).

MUNDËSITË DHE PERSPEKTIVAT PËR TREGTINË DHË BASHKËPUNIMIN NDËRKUFITAR NDËRMJET MIKRO-NDËRMARRJEVE NË PRONËSI TË GRAVE

Sipërmarrja e femrave është në një nivel të ngjashëm zhvillimi në rajonin ndërkufitar të synuar, si dhe rajonet Pollog dhe Elbasan, të cilat janë në mënyrë më specifike të kyçura në projekt. Për vite të tëra, këto rajone, megjithëse më të populluara, përballen me tendenca negative demografike për shkak të migrimit të banorëve në kryeqytetet ose vendet e tjera. Sidoqoftë, të dyja rajonet kanë një rritje të qëndrueshme të popullsisë dhe arrijnë të kapërcejnë këtë prirje të migrimit dhe të mbesin rajone të gjalla me të rinjtë e interesuar në biznes, sigurimin e jetesës së tyre etj. Gjallëria e të dy rajoneve me rreth 260.000-300.000 qytetarë u lejon atyre të zhvillojnë ide biznesi në një kosto efektive si brenda rajonit ashtu edhe jashtë kufijve.

Mundësitë e bashkëpunimit janë të larta, por analiza dhe vlerësimi i rajonit ndërkufitar tregon mungesën e kontakteve midis rajoneve, njerëzve dhe bizneseve dhe iniciativave të pamjaftueshme të bashkëpunimit. Duke pasur parasysh këtë, vetë projekti punon për të krijuar kontakte dhe për të ndërtuar rrjete midis dy anëve të kufirit. Ajo që është shumë e rëndësishme është krijimi i një ndjenje shumë më të fortë për një treg të përbashkët rajonal dhe mundësive për shkëmbimin e mallrave dhe shërbimeve.

Nxitja e partneriteteve të grave në zonën ndërkufitare, shkëmbimi i informacionit jep një shtysë pozitive për një bashkëpunim të caktuar ekonomik midis bizneseve të zotëruara nga gratë. Megjithatë, përqendrimi i grave në sektorë me produktivitet të ulët dhe norma të larta informale, si bujqësia, zeytaria, tekstilet, prodhimi i ushqimit etj. krijon barriera të caktuara. Përkatësisht, sektorët ku gratë shpesh përfshihen nuk janë shumë konkurruese dhe as nuk orientohen drejt eksportit. Megjithatë, kushtet e bashkëpunimit kanë gjithashtu një pjesë të madhe të iniciativave të përbashkëta të shërbimeve të turizmit, lidhjes në furnizimin me ushqim dhe shërbimet e fëmijëve, organizimin e turneve të përbashkëta në rajon, lidhjen e bizneseve të grave me zinxhirin e furnizimit mallrat dhe shërbimet nga furnizuesit më të mëdhenj nga të cilët ata mund të blejnë së bashku, të shkëmbejnë praktika të zakonshme, mallra dhe të mira materiale etj. dhe të gjitha iniciativat e këtij lloji kanë perspektiva të mira për t'u zhvilluar.

Në mënyrë që të rritet potenciali i këtij bashkëpunimi, projekti do të llojë dhe do të angazhohet për masa të reja dhe të përmirësuara të politikave në të dy vendet, do të stimulojnë rritjen e tregtisë ekonomike në favor të grave sipërmarrëse në mes të dy vendeve, ose në zonën kufitare, si një opsion të veçantë. Për shembull, gratë me seli në zonën ndërkufitare mund të jenë të lira nga një taksë apo detyrim dhe mund të lëvizin

Irrshëm me aksionet e tyre në një vend tjetër dhe të përpiqen të shesin prodhimet e tyre. Ndërmarrjet e grave do të inkurajohen që të përdorin shërbimet e ATA Carnet, të cilat janë parashikuar nëpërmjet dhomave, në mënyrë që produkte të caktuara më lehtë t'i nxjerrin nga shteti për ekspozita, panaire, promovime dhe kështu me radhë.

Disa rekomandime më specifike përfshijnë:

- Hapjen e tregjeve të shërbimeve ndërmjet dy vendeve, si dhe rritjen e aksesit në banka për kompanitë më të vogla dhe mikro. Kjo është një çështje shumë e ndjeshme, sepse zakonisht kufizimet e kreditit janë më të forta për ato më të voglat se sa për kompanitë e mëdha. Duke marrë parasysh faktin se ndërmarrjet e vogla dhe të mesme përbëjnë pjesën më të madhe të kompanive eksportuese, është e nevojshme të zgjerohet skema e eksportit dhe financimit për rritjen e eksporteve midis Maqedonisë së Veriut dhe Shqipërisë.
- Thjeshtësimi i dokumentacionit doganor dhe koha e lëshimit të produktit të eksportit: Ka ende shumë procedura burokratike në të dy vendet që ndikojnë në rritjen e kostove të transaksionit të eksportit. Prandaj, eliminimi i pengesave në procedurat doganore do të kontribuojë shumë në përmirësimin e tregtisë dhe bashkëpunimit ndërkufitar. Reduktimi i tarifave për tregtinë në rajonin ndërkufitar mund të jetë gjithashtu shumë e dobishme, etj.
- Harmonizimi dhe përshtatja e politikave të eksportit me politikat që synojnë përmirësimin e produktivitetit dhe rritjen e kapaciteteve teknologjike të kompanive në sektorët e prodhimit. Nxitja e produkteve të vlerës së shtuar në vend dhe produkteve të përpunuara bujqësore dhe BIO. Bujqësia dhe industria e lehtë kanë potencial më të madh për gjenerimin e punësimit dhe ato janë një bazë e mirë për rritjen e eksporteve.
- Në rajonin ndërkufitar dhe midis dy vendeve, ka ende shumë mundësi të papërdorura për përmirësimin e mëtejshëm dhe modernizimin e infrastrukturës, më pas për përmirësimin e mjedisit të biznesit dhe investimeve. Gjithashtu për heqjen e shumë pengesave administrative lidhur me operacionet, taksat, ndëshkimet, kontrollet e inspektimit, doganat etj.

Shtojca 1 – Bibliografia

- Ligji për ndryshimin e Ligjit për mundësi të barabarta për burrat dhe gratë, Gazeta Zyrtare nr. 6/2012 nga 13.1.2012
- Plani i Veprimit për Punësim 2018 - 2020
- Raportet vjetore të Ministrisë së Punës dhe Politikës Sociale për barazinë gjinore për vitet 2014, 2017, 2018
- Doing Business Report - Maqedoni - Lehtësia e të bërit biznes - Burimi: Banka Botërore: http://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/macedonia-fyr#DB_dwcp
- Global Entrepreneurship Monitor (GEM), Global Report, 2016/17, <https://www.gemconsortium.org/report/gem-2016-2017-global-report>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/womenmen/>
- <http://www.ebrd.com/work-with-us/advice-for-small-businesses/fyr-macedonia.html>
- Ligji për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, Gazeta Zyrtare, nr. 50 nga 13/04/2010; Ligji për Marrëdhëniet e Punës, Gazeta Zyrtare, nr. 27 nga 22. 2. 2013
- Komuna e Tetovës, Strategjia për periudhën 2017-2021
- Plani Kombëtar i Barazisë Gjinore 2013-2016, i azhuruar për periudhën 2018-2020
- Plani Kombëtar i Veprimit për Barazinë Gjinore (2007 - 2012)
- Strategjia Kombëtare e Punësimit 2016 - 2020
- Strategjia Kombëtare për Reduktimin e Varfërisë dhe Përfshirjes Sociale në RMV (e reviduar për periudhën 2010-2020)
- Strategjia Kombëtare për Ndërmarrjet e Vogla dhe të Mesme 2018 - 2023
- Strategjia Kombëtare për Bujqësi dhe Zhvillim Rural për periudhën 2014-2020, Shkup
- Instrumenti i BE-së për Para-Anëtarësim (IPA), Programi i Zhvillimit Rural, 2014-2020
- Programi për zhvillimin e rajonit planor të Pollogut 2015-2019
- Strategjia për zhvillimin e sipërmarrjes së grave 2019 - 2023
- Strategjia e Barazisë Gjinore 2013-2020
- Strategjia për Mësimin e Sipërmarrësisë së RMV-së, 2014-2020
- Strategjia për Buxhetimin e Përgjegjshëm Gjinor 2012-2015
- Study of the challenges that hinder MSME development in North Macedonia, Country Report for the British Council and Swedish Institute
- Oda Ekonomike e Maqedonisë - <http://www.mchamber.org.mk/>
- Bashkimi i Dhomave të Tregtisë së Maqedonisë - <http://www.chamber.mk/>
- Oda Ekonomike e Maqedonisë Veri-Perëndimore <http://oenvmp.org>
- Konfederata e Biznesit në Maqedoni - <https://bcm.mk/>
- Gratë dhe burrat në Maqedoninë e Veriut, 2019, Enti Shtetëror i Statistikave
- Statistika të përgjithshme dhe rajonale - rajonet në RMV, Enti Shtetëror i Statistikës

Shtojca 2 – Protokoli për grumbullimin e të dhënave

Studimi u krye në të dy anët e kufirit në peirudhën tetor dhe dhjetor 2018 dhe përfundoi në janar të vitit 2019. Qëllimi ishte të analizohen politikat dhe masat ekzistuese në nivel kombëtar dhe lokal për të mbështetur gratë pronare të mikro-ndërmarrjeve ose ato që paraqesin pengesë, si dhe:

- Sa efektive janë këto masa – si për fillimin e bizneseve dhe për pronarët e bizneseve të grave për një periudhë prej 3, 5 dhe 8 vjetësh.
- Përshtatshmëria e kuadrit ligjor ekzistues, shfrytëzimi i masave ekzistuese, pengesat kryesore dhe informacioni, masat e munguara.
- A i përgjigjen këto masa nevojave të grave dhe çfarë mund të bëhet me qëllim që gratë në biznes të marrin mbështetjen, rezultatet dhe rekomandimet e nevojshme, si dhe mendimet për zhvillimin afatgjatë të sipërmarrjes së grave në rajonin ndërkufitar.
- Strategjitë e komunave dhe institucioneve rajonale të mbështetjes së biznesit në rajonin e Pollogut në rajonin ndërkufitar, si dhe në nivel kombëtar.

Hulumtimi ka përdorur analiza cilësore, si dhe disa metoda të tjera të kërkimit:

- Analiza e politikave dhe masave të mbështetura nga gratë që kanë mikro-ndërmarrje në secilin vend.
- Takimet me institucionet kryesore shtetërore (në nivel kombëtar / rajonal).
- Takimet me pronarët e agjencioneve rajonale të punësimit, shpërndarësit, gra pronare të biznesit nga zonat lokale.
- Informacionet e ofruara nga intervistat me gratë që kanë në pronësi mikro-ndërmarrjet dhe bizneset fillestare.

Gjatë procesit u përdorën metodat pjesëmarrëse. U organizuan fokus grupet e grave sipërmarrëse, pronarët e bizneseve të cilët janë nga 3 deri në 8 vjet dhe gra të reja pronare të bizneseve fillestare. Gjatë intervistave u përgatit një protokoll komunikimi.

Protokoll i komunikimit me pronarët e bizneseve në periudhën prej 3, 5 dhe 8 viteve.

Pjesëmarrëset e intervistuar ndanë përvojat dhe mendimet e tyre në temat e mëposhtme:

- A kanë informacion në lidhje me institucionet e nivelit lokal të ngarkuar me përkrahjen e sipërmarrjes së grave?
- A kanë informacion në lidhje me politikat që garantojnë mundësi të barabarta për burrat dhe gratë?
- A njihen me masat e Qeverisë dhe mbështetjen që sigurohet për rritjen e punësimit dhe zhvillimit të mikro-ndërmarrjeve që menaxhohen nga gratë? Si mësuan ata rreth tyre? A keni aplikuar për ndonjë nga masat ekzistuese?
- Disponueshmëria e financimit: mundësitë dhe sfidat në aspektin e statusit ligjor të kompanisë.

- A janë të përfshira / Sa shpesh përfshihen në trajnim? Në ngjarjet e rrjetëzimit?
- Llojet e aktiviteteve të ndërtimit të kapaciteteve që do të fuqizojnë aftësitë e tyre menaxheriale apo të tjerat që nevojiten?
- Çfarë mënyre mësimi preferojnë: trajnime, konsultime, udhëzime, kurse në internet?
- A janë ata anëtarë të disa rrjeteve kombëtare, rajonale ose ndërkombëtare të grave në biznes?
- A planifikojnë të eksportojnë dhe cilat janë sfidat e tregtisë dhe bashkëpunimit ndërkufitar?

Pyetje për biznesit fillestare:

- Cili është motivimi për fillimin e biznesit tuaj?
- Në cilin sektor përket biznesi juaj?
- Në cilën fazë të zhvillimit është biznesi?
- A janë / dhe sa janë të njohtuara me mbështetjen e dhënë nga masat e Qeverisë për të mbështetur fillimin e bizneseve të drejtuara nga gratë?
- Cili është statusi në lidhje me regjistrimin, formalizimin dhe qasjes në treg, shitjes, etj?
- Prej ku buron investimi për nismën e biznesit?
- Çfarë lloj trajnimesh do të ishin më efektive?
- Cila është metoda e preferuar e mësimi: trajnim, këshillim, mentorim, kurse online?

Shtojca 3 – Dokumente relevante nga lëmia e barazisë gjinore dhe politikave për zhvillim të sipërmarrësisë së grave

Strategjia e Barazisë Gjinore për periudhën 2013-2020, e miratuar nga Kuvendi i Republikës së Maqedonisë më 20.02.2013²². Strategjia është përgatitur duke u bazuar në gjetjet dhe rekomandimet e zbatimit të Planit Kombëtar të Veprimit për Barazi Gjinore (2007-2012) dhe përmban prioritetet kombëtare në fushën e promovimit dhe zbatimit të mundësive të barabarta për gratë dhe burrat. Strategjia përcakton qëllimet e veçanta në aspektin e integritit të perspektivës gjinore në procesin e krijimit të politikave kombëtare duke forcuar mekanizmat për barazi gjinore, zhvillimin e treguesve të rënë dakord për të matur progresin në përputhje me ligjet kombëtare dhe konventat ndërkombëtare. Strategjia mbulon gjithashtu masat dhe ndërhyrjet në fushat prioritare të tilla si shëndetësia, mbrojtja sociale, arsimi, dhunës me bazë gjinore, mbrojtjen nga trafikimi, dhe fushën e realizimit të të drejtave të njeriut në fushën e punësimit dhe fuqizimit ekonomik, në veçanti në drejtim të ofertës së më shumë dhe vendeve më të mira për punë për gratë në aspektin e numrit të të punësuarve dhe cilësisë së punësimit, promovimin dhe forcimin e statusit ekonomik të graes dhe kështu me radhë.

Plani Kombëtar për Barazi Gjinore, 2013 - 2016, azhuruar për periudhën 2018 - 2020. Sipas versionit të fundit, qëllimi konkret 2.3. siguron avancimin e politikave dhe masave që paraqesin një sfidë për punësimin më të madh të femrave. Pas rezultateve të pritura pasojnë aktivitete të cilët gjithashtu do të zbatohet në nivel kombëtar dhe lokal: politika dhe masa të përmirësuar, me të cilët do të përmirësohet rritja e punësimit të grave; reduktimi i diskriminimit gjinor për qasjen në tregun e punës; një ekuilibër të përmirësuar mes jetës private dhe asaj profesionale.

Strategjia për Buxhetim të përgjegjshëm gjinor 2012-2015 e cila është miratuar në mënyrë që të bëhet integrimi i perspektivës gjinore në politikat buxhetore. Komunitat nuk kanë kapacitete financiare për të investuar në aktivitete për të promovuar barazinë gjinore, veçanërisht në fushat në të cilat krijohen vende pune. Shumica e aktiviteteve janë të bazuara në projekte dhe mbështeten nga donatorët, por kjo nuk ofron modele të qëndrueshme për rritjen e punësimit të grave. Agjenda gjinore nuk është në listën e prioritetëve, dhe në praktikë, punonjësit ndjekin trajnime në këto tema të mbështetura nga donatorët, por nuk ekziston zbatimi i mësimëve të nxjerra në terren.

Strategjia Kombëtare e Punësimit 2016 - 2020. Edhe pse gratë njihen si grup i marginalizuar, nuk janë propozuar masa specifike, sidomos për gratë sipërmarrëse të cilët duhet të shihen si punëdhënëse të tanishme dhe të ardhshme. Në periudhën e zbatimit, mbetet mbështetja kryesore e sipërmarrësve: masat aktive të punësimit, trajnimet e ofruara nga Agjencioni për Promovimin e Sipërmarrësisë dhe Granteve të Siguruara nga Fondi për Inovacionin dhe Zhvillimin Teknologjik.

²² Gazeta zyrtare, nr. 27 nga 22. 2. 2013

Plani i Veprimit për Punësim 2018 - 2020. Plani i Veprimit bazohet në Strategjinë Kombëtare të Punësimit 2016-2020, me disa përmirësime që mund të kenë ndikim pozitiv në disa fusha: formalizimi i bizneseve joformale, të cilët janë në pronësi të grave, mund të rrisin numrin e grave sipërmarrëse në zonat rurale që kanë biznesin e tyre dhe u lejojnë atyre të kenë qasje në fonde që nuk janë të disponueshme për momentin.

Strategjia kombëtare për zvogëlimin e varfërisë dhe përfshirjes sociale në Republikën e Maqedonisë së Veriut (reviduar për vitet 2010-2020). Ky dokument është përgatitur nga Ministria e Punës dhe Politikës Sociale në mënyrë pjesëmarrëse për të plotësuar nevojat e identifikuara nga të gjithë faktorët relevantë, përfshirë autoritetet lokale dhe shoqëritë civile. Qëllimi specifik strategjik në dokument është "Përmirësimi i kushteve të punësimit, sipërmarrjes dhe zvogëlimi i shkallës së papunësisë, sidomos te grupet vulnerabël, përmirësimin e standardeve të jetesës, forcimin e kohezionit social dhe zhvillimit të qëndrueshëm demografik." Rezultatet e pritshme janë rritja e pjesëmarrjes së grave në tregun e punës, zvogëlimin e hendekut gjinor në drejtim të normave të punësimit, papunësisë dhe të ardhurave. Disa nga masat e propozuara janë përkrahje e vazhdueshme për promovimin dhe investimin në masat aktive për punësim dhe vetëpunësim të femrave, ndërsa disa nga aktivitetet që do të ndërmerren janë ngritja e kapaciteteve, krijimi i politikave të veçanta të investimeve për të mbështetur pjesëmarrjen më të madhe të grave në sektorin e biznesit, një kornizë e përshtatshme ligjore për punën e grave në zonat rurale, veçanërisht në bujqësi, trajnimin dhe ritrajnimin për përgjigje më të madhe të nevojave të tregut, etj. Të gjitha aktivitetet janë në përputhje me Planin Kombëtar të Veprimit për Barazi Gjinore.

Strategjia Kombëtare për Ndërmarrjet e Vogla dhe të Mesme 2018-2023. Ky dokument është përgatitur nga Ministria e Ekonomisë dhe fokusi është vendosur në mundësinë e mjedisit të biznesit që është e favorshme për investimet dhe të sipërmarrjes dhe rritjen e mundësive për përmirësimin dhe rritjen e ndërmarrësisë duke promovuar konkurrencën dhe rritjen e kapaciteteve për qasje në tregjet e BE-së dhe në tregjet globale. Të rinjtë dhe gratë janë identifikuar si grupet e synuara që kanë nevojë për vëmendje të veçantë dhe zhvillimin e programeve dhe shërbimeve që do të ndihmojnë ata për të hyrë në mjedisin e biznesit dhe për të zhvilluar atë. Së bashku me nxitjen e dialogut me sektorin privat, vëmendje e veçantë do t'i kushtohet grave në biznes dhe nevojat e tyre specifike mbështetëse. Mbështetja përfshin ndërtimin e kapaciteteve të grave sipërmarrëse në përputhje me nevojat e tyre dhe nevojat e tregut, veçanërisht në aspektin e konkurrencës së biznesit të tyre.

Strategjia për Zhvillimin e Sipërmarrjes së Grave 2019 - 2023. Kjo strategji u përgatit me mbështetjen financiare dhe teknike të iniciativës së ashtuquajtur Gender Task Force për rritje të qëndrueshme, në bashkëpunim me Shoqatën e Grave të Biznesit. Katër prioritetet strategjike duhet të kontribuojnë në krijimin e një mjedisi të favorshëm afarist për zhvillimin e sipërmarrjes së grave, duke ofruar mbështetje për zhvillimin e sipërmarrjes së grave, krijimin e infrastrukturës mbështetëse dhe zhvillimin e sipërmarrjes së grave, nxitjen, rrjetëzimin dhe avokimin. Ministria duhet të bëjë përpjekje për të arritur grupin e synuar dhe për të punuar drejtpërdrejt me ta në mënyrë që të arrijë qëllimet.

Shtojca 4 – Studim rasti

Qanie Selimi, **- Drejtoreshë e Qendrës për Edukimin e Fëmijëve “Rea” - Tetovë**

Qanie Selimi hapi kopshtin e saj në vitin 2013. Për të filluar këtë biznes, ajo morri me qira një shtëpi dhe u riorganizua, për të cilën i ndihmoi familja. Ajo aplikoi për grant nga masat e vetëpunësimit nga Agjencioni i Punësimit dhe mori 3.000 euro për fillimin e biznesit të saj. Më vonë ajo ishte grantiste e projektit të USAID-it “Zgjerimi i Ndërmarrjeve të Vogla dhe të Mesme” në vlerë deri në 5.000 dollarë. Ashtu siç edhe po zhvillohej dhe zgjerohej biznesi, “Rea” u zhvendos në një hapësirë më të madhe, dhe kishte gjithashtu nevojë për rritje të numrit të punonjësve. Më vonë filloi të punësonte personel profesional dhe të aplikonte për subvencione të mundësuar përmes masave aktive të Qeverisë që i referohen punësimit të personave të rinj. Subvencionet mbuluan kostot e stafit për një periudhë prej një viti, dhe më pas “Rea” do të duhej të vazhdonte t’u jepte atyre rroga dhe kontribute. Në vitin 2014, dy persona ishin të punësuar, dhe në vitin 2015 katër persona, dhe ajo arriti të sigurojë fonde për punësime shtesë. Në vitin 2017 u hap një mundësi për të aplikuar për financim nga Ministria e Ekonomisë dhe Ohridska Banka. Megjithatë, këtu u përball me sfidën për herë të parë. Banka kërkoi garancion dhe kjo ishte një rrezik shumë i madh për familjen e saj.

Pas më shumë se 6 vjet të zhvillimit dhe investimit të vazhdueshëm në biznes dhe ndërtimin e kapaciteteve të stafit dhe të qeverisjes së strukturës së saj, “Rea” është bërë kopsht shumë i njohur dhe së shpejti do të ofrojë edhe shërbime shtesë. Investimet nuk varen nga donatorët apo fondet e qeverisë, por ka një themel të qëndrueshëm financiar që është krijuar ndër vite me luftë dhe ngritje. Ajo vazhdimisht investon në ngritjen e kapaciteteve për punonjësit e saj. Sfidat kryesore është për të gjetur një staf profesional i cili ka licenca për të punuar në kopshte. Hapi tjetër është hapja e klubit kreativ për fëmijët e moshës 6 deri në 24 vjeç të cilët do të organizojë trajnime për vizatim artistik, aktrim dhe gatim. Klubi do të ketë një bibliotekë dhe planifikohet të paraqesë një hapësirë ku të rinjtë do të shkëmbejnë ide dhe do të organizojnë aktivitete të vogla në komunitet.

